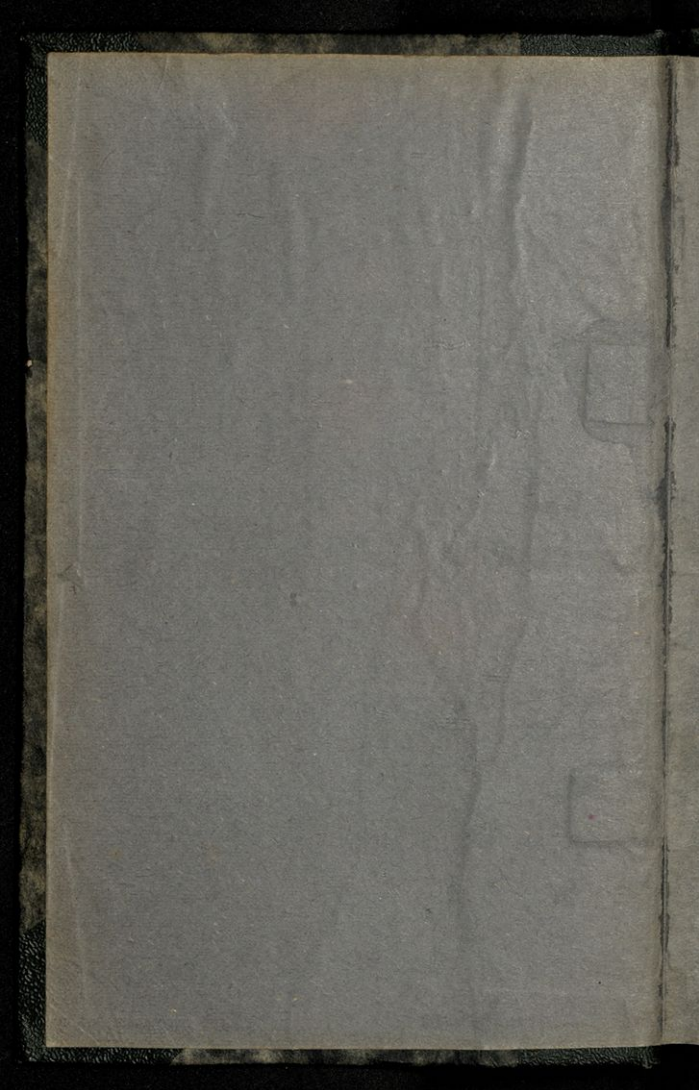

6.

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

148343

Spomenik Andreja Hofer na gori Isel.

Jubilejna izdaja.

Andrej Hofer

junaški vodja Tirolcev leta 1809.

Verni popis njegovega življenja, delovanja
in njegove junaške smrti v Mantovi 1810.

IV. pomnoženi natisek.

V Ljubljani 1909.

Založil Anton Turk, knjigar.

Cena **60** vinarjev.

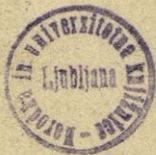
148 343

Vse pravice pridržuje si založnik.

148343

N 181/1960

K jubilejni izdaji.

Letos, ko izdajamo to knjižico takorekoč v jubilejni izdaji, bila je vsa Tirolska slovesno razburjena, kajti obhajala je pri obisku našega cesarja in njegovih najodličnejših spremljevalcev stoletnico vstaje Tirolcev in njihovega pogumnega in požrtvovalnega boja za habsburško vladarsko hišo; tirolskih junakov je bilo leta 1809. na tisoče. Kateri Tirolec, ki je le mogel nositi puško ali katero drugo orožje, ni bil takrat junak? Toda pred vsemi so se odlikovali trije, namreč Jože Spekbaher, kapucin Ivan Haspinger in v prvi vrsti junak te knjižice, Andrej Hofer, duša ustaje in uzorni vodja vseh junaških podjetij, ki je potrdil svojo zvestobo do starodavne vladarske hiše s svojo mučeniško smrtjo v Mantovi. Da je torej veliki del svečanosti bil posvečen spominu tega moža, je umljivo.

Mogočni ognji so zvečer goreli na visokih, v oblake segajočih gorskih velikanih in so svetili daleč po deželi v spomin na one krese, ki so goreli pred sto leti in vabili može, naj hite skupaj,

naj se postavijo porobu prodirajočemu sovražniku, naj pokažejo zvestobo do vladarske hiše in ljubezen do rojstne dežele in naj se pripravijo, da tudi puste življenje na zeleni trati, ako bi bila božja volja. Takrat so kresi goreli celo drugače; plamteli so z žalostnimi, rudeče žarečimi plameni, kajti bili so oznanjevalci sile in nevarnosti. — V jubilejnem letu pa so goreli svetlo in blesteče, goreli so veselo, ker so bili oznanjevalci ponosa in slave.

Tirolska dežela je obhajala stoletnico bojev s Francozi in se je v tej priliki spominjala onih časov, ko so se njeni prebivalci pokazali — čeprav preprosti kmetiči — kot narod pogumnih plemičev, ki se niso bali za pozemeljsko imovino in za življenje, ampak so se bali, da bi jim hotel nasilni sovražnik iztrgati iz srca ljubezen do vladarske hiše in do dosedanje širje domovine. Iz najoddaljenejših krajev je poslala tirolska dežela svoje odposlance v glavno mesto Inomost in njega zgodovinsko okolico, da se udeleže slavnosti, katerih konečni smoter je bil ta, da se stori obljuba, da hoče Tirolec še stoletja in stoletja ostati isti, kakoršen je bil pred sto leti in hoče v sili zopet žrtvovati na oltarju domovine kri in imetje.

Pa ne samo odposlanci in navzoči so bili gosti v Inomostu, ampak vsak Tirolec — in naj živi tudi v tujini — je bil v duhu pri slavnostih; poročila časopisov so bila vsakemu Tirolcu ne-

kaka slavnostna pesem in vsak je tudi čutil z udeleženci.

Navdušenje je pa bilo tem večje, ker se je sam cesar Franc Jožef I. udeležil tirolskih slavnosti, da bi s svojo navzočnostjo počastil spomin junakov iz leta 1809 in osebno sprejel poklone zvestih Tirolcev. Stare, razstreljene zastave so vihrale pred cesarjem — zastave, ki so navduševale pred sto leti branitelje, pozdravljale so presvitlega vladarja med radostnimi klici vesele in navdušene množice, gromenjem topov in bučanjem zvonov. Kako bi pa tudi navdušenje ne doseglo viška, ko je vendar ustaja leta 1809. skoraj edina v zgodovini. Cesar je lastnoročno položil lavorjev venec pred spomenik kneza brez visokega imena, pred spomenik Andreja Hofer, a s tem vencem je takorekoč obenem ovenčal čast in slavo tirolskega ljudstva. Ovenčal je spomenik junaškega vodje na gori Izel, katera gora je že sama za sebe zgodovinski spomenik.

Toda ne le naša širna domovina, ampak vsa Evropa se je zanimala za tirolske slavnosti. Ni se še pozabila nevihta, ki je ravno tega leta hrumela okrog Avstrije in ji žugala vsled aneksije Bosne in Hercegovine. Vojska je bila takorekoč že gotova, sovražniki so si že brusili sablje in nabijali puške. Nevihta je ponehala, oblaki so se raztrgali in navdušenje Tirolcev se tem svitlejše blišči po ozemlju, ker kaže, kako zvesta

in udana je ljubezen avstrijskih narodov do svoje vladarske hiše — kot močan jez proti vsakojakim navalom. — Ob potu je cesarja pozdravljalo staro in mlado, pozdravljale so ga palače kakor borne kočice in ni torej čudo, da se je cesar zakesnil, on, ki je dozdaj bil vedno uzor vojaške točnosti. Zgodilo se mu je to v njegovem dolgem življenju prvikrat. Ne slabo vreme, ampak ljubezen do zvestega in kremenitega tirolskega ljudstva in njegovega navdušenja je cesarja na potu ovirala, kajti težko se je povsod ločil. In kako varno in mirno je gotovo spal v dvorni palači v Inomostu, kjer so ga čuvali vnuki boriteljev iz leta 1809.

* * *

Cesar pride v Inomost. — Cesar Franc Jožef I., ki se je bil mudil v Ištu, kamor vsako leto rad pohiti, da si odpočije in se znovič okrepi v divni okolici krasnega kopališča, je nastopil svojo pot v soboto 28. avgusta (1909). Odpeljal se je s posebnim dvornim vlakom in med vožnjo je večkrat rekel svojim spremljevalcem, kako ga srčno veseli, da bo lahko o tako svečani priliki pozdravil svoje zvesto udane Tirolce. Ko je prestopil mejo, začeli so zvoniti zvonovi in ob celem potu je donelo iz tisoč in tisoč grl; od daleč in blizu je privrela množica in burno

pozdravljala cesarja. Dvorni vlak je imel svojo prvo postajo v Kiebhüllu, kjer sta vstopila tudi deželni glavar in c. kr. namestnik. Cesarja je pozdravilo mnogo odličnih oseb in društev, poslancev in duhovnikov. Okrajni glavar pl. Lill je cesarju predstavil več odličnih mož in cesar je z vsakim govoril prav prijazno. Tudi mladina ga je pozdravila na tirolskih tleh; med zvoki avstrijske himne in burnimi klici se je odpeljal dvorni vlak.

Sprejem v Inomostu. — V glavnem mestu tirolskem Inomostu so se že tedne in tedne delale priprave; meščani so hoteli cesarja sprejeti na zelo slovesen način. Od južnega kolodvora do dvornega gradu je bila cesta po vsaki strani z različnimi okraski okrašena. Za cesarjev obisk se je priredilo na štirinajst dni določeno deželno slavnostno streljanje, katerega se je smel udeležiti tudi strelec drugega naroda: najboljšim strelcem so bili namenjeni dragoceni darovi. V Ferdinandeumu je bila otvorjena zgodovinska razstava. Na južnem kolodvoru je dalo ravnateljstvo južne železnice postaviti krasen prostor za cesarjev sprejem, kateri prostor je bil tudi glede stavbe znamenito izdelan, pred dvornim gradom pa je stal krasen šotor.

Na kolodvoru so sprejeli cesarja: nadvojvode Franc Ferdinand, Ferdinand Karl, Jožef Ferdinand, Peter Ferdinand, Henrik Ferdinand,

Leopold, Friderik, Evgen in Rainer, vsak s svojim spremstvom, nadalje ministerski predsednik baron Bienenrth, župan Greil z občinskim zastopom, dunajski podžupan Neumayer z deputacijo dunajskega mestnega sveta, odposlanci častnikov vseh tirolskih polkov. Častna stotnija je bila I. tirolskega cesarsko - lovskega polka. Krasna je bila slika vseh različnih častniških in uradnih oprav in tirolskih noš, ki so bile namešane ali deloma urejene na inomoškem kolodvoru.

Krik iz tisoč in tisoč grl, gromenje topov in zvonjenje zvonov so oznanjali ob četrť črez šest, da se bliža dvorni vlak. Cesar je izstopil; bil je videti izborno zdravega obraza, oblečen pa je bil v navadno vojaško opravo. Pozdravil je najprej nadvojvode, potem pa je sprejel izjave ministrskega predsednika, kornega poveljnika tirolskega in stotnika častne stotnije. Nato je govoril deželni glavar, ki je v govoru izrazil udanost tirolskega ljudstva, ki je privrelo iz vseh delov Tirolske in udanost 25.000 strelcev, ki kažejo moč in cvet dežele.

Cesar je odgovoril, da ga je srce vleklo na Tirolsko, da tukaj ob stoletnici sprejme poklone tirolskih sinov. Rekel je nadalje, kako dobro ve, da se vedno lahko zanaša na staro zvestobo in da je lahko tirolska dežela uverjena, da je nji posebno naklonjen. Nato ga je pozdravil še župan in ko je tudi temu cesar zatrdil svojo

naklonjenost napram glavnemu mestu Inomostu in izrazil veselje, da se tako lepo razvija, nagovoril je cesar še nekatere navzoče odličnejše osebe in se je potem podal v dvorni grad.

Čeprav pa je dež lil curkoma, vendar je cesar odločno želel, da se mu voz ne sme pokriti. V odprtem vozu se je peljal skozi množico, ki ga je navdušeno pozdravljala, vedoč da se cesar edino zaradi nje izpostavlja nadležnemu mokremu blagoslovu izpod neba. Poleg cesarja je sedel prestolonaslednik Franc Ferdinand, a za cesarskim vozom se je premikala dolga vrsta voz z najodličnejšimi gosti. Tudi v dvornem šotoru je pozdravila vladarja večja skupina odličnih oseb, med katerimi je bil tudi solnograški nadškof, kardinal Katschthaler.

Zvečer ob osmi uri je okrog štiristo pevcev zapelo cesarju podoknico. Cesar se je prikazal na balkonu in se je zahvalil pevcem. Vse mesto je bilo razsvetljeno, a po gorah so goreli kresi. — —

Na gori Izel. — Najvažnejši dan je bila nedelja — dan zgodovinskega pomena, ko je cesar na gori Izel položil venec pred spomenik Andreja Hofer in nagovoril na tem mestu tirolsko ljudstvo. Besede, katere je govoril cesar, ostanejo v svojem pomenu še dolga leta v spominu. V veličastnem sprevodu in ob spremstvu prestolonaslednika, vseh navzočih nadvojvod in vseh nadvojvodinj in drugih gostov se je podal

cesar pred spomenik; ob straneh so stale dolge vrste strelcev in veteranov, a na slavnostnem prostoru so bili navzoči pred krasno okinčanim dvornim šotorom državni in dvorni velikaši v krasnih opravih, državni in deželni poslanci, odposlanci raznih polkov, nosilci zgodovinskih zastav iz leta 1809, strelci in drugi, tik pred spomenikom pa so bili uvrsteni deželni brambovci iz leta 1859. Po cesarjevem prihodu je prvi govoril polkovnik I. tirolskega cesarsko-lovskega polka in sicer je govoril v imenu vseh tirolskih polkov. Za njim se je oglasil knezoškof briksenski, ki je opazil, da se na Tirolskem zvestoba do vladarja in zvestoba do vere strinjata; po govoru je daroval slovesno mašo.

Po maši se je prvi obrnil do cesarja deželni glavar, ki je v svojem govoru omenil tudi to-le:

„Danes, Veličanstvo, hočemo zvezo, katero so sklenili naši predniki s habsburško vladarsko hišo, obnoviti z Vašim Veličanstvom in najvišjo cesarsko hišo. V imenu naše dežele prisegam Vašemu Veličanstvu neizpremenljivo zvestobo in udanost. Vsemogočni Bog, ki sliši to prisego, naj zvezo blagoslovi, da bo ostala za vse čase. On naj blagoslovi posebno Vaše Veličanstvo in naj v blagor in srečo cele države da Vašemu Veličanstvu še dolgo življenje.“

Deželni glavar je ponovil svojo prisego tudi v drugem deželnem jeziku, v italijanščini.

Nato je odgovoril cesar:

„Moji ljubi Tirolci! Poklon in prisega neizpremenljive zvestobe, katero prisego ste ravno storili po svojem deželnem glavarju meni in moji vladarski hiši, sta me ganila do dna srca. Zahvaljujem se vsemogočnemu Bogu, da mi je privolil, da morem na tem posvečenem mestu z vami obhajati spomin na velike in resne čase leta 1809. Takratna vstaja Tirolcev je vzgled, kaj premore bogaboječe, zvesto in v trdem delu vzgojeno ljudstvo; ta vzgled velja za vse narode. Jaz pa, ki danes kot vnuk rajnega Veličanstva v Bogu počivajočega dobrega cesarja Franca govorim do Vas, jaz se z vso svojo vladarsko hišo hvaležnega srca spominjam vseh zvestih, ki so o svojem času za vladarja darovali življenje, blago in kri. Da njihov duh deluje po njihovih potomcih naprej, so moji cesarski lovci, so tirolski brambovci pokazali v vsaki vojski.“

Po kratkem italijanskem govoru, ki je vseboval cesarjevo željo, naj bi se oba naroda tirolske dežele sporazumela in skupno delovala za deželni blagor, nadaljeval je cesar v nemškem jeziku:

„Tako vam torej zagotavljam, ljubi zvesti iz Tirolske, mojo očetovsko ljubezen in vam prinašam svoj cesarski pozdrav in svojo cesarsko zahvalo. Jaz in moja vladarska hiša vam sta-

vimo zvestobo za zvestobo. Bog naj nam in vam podeli svoj blagoslov.“

Cesar je zdaj nagovoril strelce in deželne brambovce iz leta 1859., nadalje pa tudi še potomce Andreja Hofer. Trije mali dečki so nato deklamovali in podali cesarju šopke svežih platin. Zdaj je cesar položil pred spomenik Andreja Hofer venec iz lavorik in palm z belo-rdečim trakom, na katerem je bil napis: „Franc Jožef I., 29. avg. 1909.“ Tudi druge osebe so položile vence pred spomenik.

Deželni glavar se je cesarju zahvalil za ustanovo spominske kolajne, namenjeno deželnim brambovcem iz leta 1859. Cesar se je v prisrčnih besedah odzval zahvali in se podal med grmečimi pozdravi nazaj v dvorni grad.

Slavnostni spreved strelcev. — Ob 11. uri se je začel razvijati krasni in črez vse slikoviti spreved tirolskih strelcev, ki se je premikal pred dvornim gradom mimo dvornega šotora, pred katerim je stal cesar v družbi nadvojvod in nadvojvodinj in drugih velikašev cele avstrijske države. Ljudstvo je posebno navdušeno sprejelo 2000 italijanskih strelcev, to je mož iz južne Tirolske z italijanskim prebivalstvom.

Na čelu spreveda je jezdila gruča mož z banderi in zastavami, na katerih si videl grbe tirolskih mest in trgov. Jezdecem so sledili ru-

darji in veterani, in sicer najprej odposlanci tujih veteranskih društev in za njimi domači veterani. Vsak posamezen oddelek je imel svojo godbo. Strelci iz Predarlske so zaključili prvi glavni oddelek.

Poseben vtis je na gledajočo množico naredil drugi glavni oddelek slavnostnega spreveda, oddelek deželnih brambovcev. V noši iz leta 1809 so se premikali junaki iz burnih časov boja za prostost Tirolske, kakor: Haspinger, Spekbaher in kot zadnji Andrej Hofer.

Tretji oddelek je bil oddelek strelcev, ki je nosil na čelu Andrej Hoferjevo staro zastavo; zastavi so sledili: pasajerska godba, pasajerski rezervniki in strelci iz Pasajerske doline, domovine Andreja Hofer. Tem so se priklopili drugi strelci in sicer urejeni po sodnijskih okrajih iz cele Tirolske. Vsak okraj je imel svojo godbo in svojo zastavo. Sklep slavnostnega spreveda so tvorili strelci na konjih.

Korakaje mimo vladarja so zastavonoše klanjali pred cesarjem zastave do tal, strelci pa so snemali klobuke in mahali ž njimi po zraku ter z donečimi klici v nemškem in italijanskem jeziku pozdravljali visoko osebo.

Slavnostni sprevod je nepretrgoma trajal celi dve in pol ure in cenjeni bralci si lahko predstavljajo v duhu množico korakajočega ljudstva; spreveda se je udeležilo skupno okrog

30.000 oseb. Po končanem sprevodu so bili vsi udeleženci pogoščeni na mestne stroške in da se ni postrežba vršila prepočasno, je pomagalo streči tudi vojaštvo.

Na streljišču. — Opoldne je cesar obiskal ženo namestnikovo. Ob $\frac{1}{2}$ 4. uri pa je šel na deželno glavno streljišče, kjer se je vršilo slavnostno streljanje.

Nadstrelski mojster, sekcijski šef baron Anderlan, je pozdravil vladarja v vznesenih besedah kot pokrovitelja deželnega glavnega streljanja. Cesar mu je odgovoril, on upa, da sta starodavni duh in stara spretnost prešla tudi na mlade strelce, katerim zagotavlja svojo naklonjenost in svojo podporo.

Nato je sprejel zlate spominske kolajne in nagovoril razne osebe.

S streljišča se je vladar podal v Siebererjevo Franc Jožefovo jubilejno hiralnico, kjer je s srebrnim kladivom trikrat udaril na sklepni kamen, t. j. kamen, ki je bil zadnji vzidan. Darilca in dobrotnika je cesar večkrat nagovoril.

Zvečer se je vršil dvorni obed, katerega so se udeležili razun udov cesarske hiše tudi še ministerski predsednik baron Bienenrth, deželno-brambovski minister feldmaršallajtenant plem. Georgi, namestnik baron Spiegelfeld z ženo, imetniki hrabrostnih kolajn in nadalje tudi potomci, oziroma sorodniki zgodovinskih ju-

nikov tirolskih in sicer: Leopold pl. Hofer-Pascher z Dunaja, Ignac Spekbaher iz Švaca, Ferdinand Haspinger od Sv. Martina, nekateri veterani iz leta 1848, veterani iz leta 1859 in naposled tudi tirolski umetniki, učenjaki in drugi zaslužni možje.

Po obedu se je cesar razgovarjal z navzočimi.

Pa tudi po mestu so se vršile hrumeče in živahne veselice.

Gledališka predstava. — Ob $1\frac{1}{2}$ 8. uri zvečer je bila napovedana gledališka predstava z živimi slikami. Gledališče je bilo sijajno okinčano in razsvetljeno in prenapolnjeno z gledalci, med katerimi si videl mnogo najodličnejših oseb z cele države. Nekaj minut pred določenim časom je prišel cesar, ki sta ga pred velikimi vrati sprejela župan Greil in vodja iger Karl Wolf. Vstopivšega v gledališče je zbrana množica burno pozdravila vladarja.

Cesar odpotuje v Bregenc. — Čeprav je cesar zgodaj odpotoval, vendar se je od dvornega gradu do kolodvora kar trla množina ljudstva; nekoliko pred 7. uro je cesar došel na kolodvor. Županu se je pred odhodom vlaka zahvalil za prisrčen sprejem in mu je izrazil svojo zadovoljnost s prireditvijo in veselje nad udanostjo prebivalstva.

Ob železnici od Inomosta do Bregenca je ljudstvo veselo pozdravljalo cesarja; vasi in hiše so bile slavnostno okinčane in z mnogimi zastavami opravljene. Na bližnjih hribih so pokali topiči in po vseh cerkvah se je zvonilo.

V Bregencu je bil cesar slovesno sprejet. Tujcev iz raznih krajev se je približno cenilo okrog 40.000 oseb.

Raznih nagovorov ne bomo naštevali, kajti vsi so vsebovali izraze udanosti in veselja, da je prišel cesar na Predarlško, kjer ga Bregenčani že petindvajset let niso bili videli.

Tudi v Bregencu se je vršil slavnostni sprevod v zgodovinski obliki.

Cesar se je drugi dan vozil po Bodenskem jezeru, od koder se je potem vrnil na Dunaj.

Dne 26. decembra leta 1805. je moral avstrijski cesar Franc v Požunu sklenjeni mir podpisati. Vest o tem miru razširila je v celem Tirolskem strah in srd. Tudi v Pasarejsko dolino, ki je bila drugače tiha in mirna, prišel je ta strahoviti glas, da je tirolska dežela, ki je od davnih časov spadala k Avstriji, vsled tega nesrečnega miru na zapoved francoskega cesarja Napoleona morala takoj priti pod žezlo Maksa bavarskega bivšega kneza, katerega je Napoleon baš takrat imenoval kralja. Vrli, zvesti Tirolci niso hoteli verjeti, da bi njihov dobri cesar Franc to mogel storiti svoji verni pokrajini, a posebej ni jeden verjel, in ta je bil krčmar na „pesku“ Andrej Hofer. Andrej Hofer umel je nekaj državne zadeve, on je bil mož, kateri je imel, kakor navadno pravimo, glavo na svojem mestu. Njegov oče, ded in praded gospodarili so na „pesku“ v Pasajerski dolini in njihovi sotržani so jih ljubili in spoštovali brez izjeme. Tudi Andrej Hofer bil je mož obče spoštovan in ljubljen in že zbog tega uzroka, da je bil za tedanje razmere precej dobro izšolan, bilo je

potrebno, da je on postal vodja v Pasajerski dolini in še v okolica^h zunaj te doline in sicer daleč na okrog. Hofer tedaj, kakor smo že rekli, ni mogel in ni hotel verjeti, da bi Tirolska mogla postati bavarska pokrajina, ali ko so prišli bavarski poverjeniki (komisarji), da bi prevzeli v Inomostu (Inšpruku) od avstrijskih uradnikov deželno vlado, ko so črno-rumeni mejniki bili odstranjeni in mesto njih bili postavljeni modrobeli, ko se je vsakemu Tirolcu silno priljubljeni črni dvoglavi orel ognil bavarskemu levu in se je slednji lesketal na vseh javnih poslopjih, takrat moral je tudi Hofer verjeti, da je požunski mir prava resnica. In istega dne, ko se je gotovo prepričal, da je strahota žalibog istinita, jokal se je ta močan, ponosen mož, katerega so njegovi sotržani ljubili in častili, kakor očeta. Kako so mu bili ostudni ti preširni bavarski uradniki, kateri so z vsemi Tirolci postopali kakor z nerodnimi kmeti, kateri so mislili, da kakor njihovi zavezniki, lehkomiselni Francozi, tudi oni slobodno sramotijo pobožne Tirolce in njih verske obrede. Bavarski orožniki, bavarski vojaki v sveti deželi Tirolski, pregnani orel, kateri je na njenih gorah vil svoje gnezdo, vse to je silno mrzilo Avstriji od starodavnih časov zvesto udanim Tirolcem! Kolikokrat morala je blagodušna Anka Jerica, ki je bila žena vrlega Andreja Hoferja in se imenovala po svoji

obitelji Ladurner, pomiriti vročekrvnega Hoferja, ki bi raje danes nego jutri siloma pregnal in Bavarcem s puško v roki pokazal, da je tudi v sveti deželi Tirolu pustil luknjo, skozi katero naj bi neprošeni gostje čim brže odšli, ako ne bi hoteli, da bi jih spodili skozi njo pogumni Tirolci. Konečno je Hofer vendar uvidel, da le, ako bi cela Tirolska dežela ž njim potegnila in ako bi avstrijski cesar posebej pomagal, kateri je, kakor je bilo čitati (brati) v novinah, težko podpisal pogodbo, vsled katere je odstopila Tirolska od Avstrije, mu bilo možno Bavarce spoditi iz dežele. Ni se bal boja: on je že vodil četo (stotnijo) strelcev doli na Gardanskem jezeru proti ostudnim Italijanom. Tirolskemu strelcu prav ugaja, ako krogle žvižgajo, in kako bi še ugajalo Hoferju, ako bi te krogle žvižgale Bavarcem iz Tirolske za popotnico. Ali Hofer ni bil samo vroče krvi, on je bil tudi zvita glava. Z nobeno besedo, niti z obrazom ni ovadil, kar se je kuhalo v njegovih prsih; čakal je vedno boljših časov; bavarske uradnike, katerim je zelo dišalo njegovo vino, ko so se bili morali pivu, svoji priljubljeni pijači, v Pasajerskem dolu konečno čisto odpovedati, dobil je s svojim uljudnim vedenjem na svojo stran. Bilo mu je težko kaj takega počenjati, ali hotel je gotovo izvršiti svoj namen. Njegovi zemljaki so mu zaupali in se nanj zanesli, to je bilo znano in tem načinom

je, bivši na videz zelo dober z bavarskimi uradniki, za njih hrbtom povsod jel plesti tisto zaroto, ki bi imela biti potem za Bavarce in Francoze silno pogubonosna. Leta so prešla, Bavarci bili so brez skrbi, bolj brez skrbi nego kedaj, kmetje so se, kakor so sami mislili, navadili biti pod bavarskim gospodstvom in so se popolnoma sprijaznili z novo vlado. In ko je nekega dne vedno z vinom in žitom trgujoči krčmar Andrej Hofer dal zapreči svoj voz in se od svojih prijem pijočih uradnikov prijazno poslovil, ni slutil nobeden izmed njih, da se njihov gostilničar, katerega so zaradi njegove prijaznosti vsi radi imeli, pelje na Dunaj k nadvojvodi Ivanu in potem k samemu cesarju. Sedaj prišel je čas, da bi stresli pogumni Tirolci s svojih ram težki žuleči jarem. Hofer bil je že davno v skriyni zvezi na Dunaji, major Hormayer posredoval je med cesarjem in priprostim kmetom iz Pasažerske doline, na katerega so bile davno uprte oči cele Tirolske in sedaj, dragi čitatelj, hočemo pripovedovati, kako se je potem godilo, ko se je Andrej Hofer vrnil z Dunaja iz svoje namišljene trgovine.

Bilo je dne 2. aprila leta 1809. V hiši krčmarja Andreja Hoferja bilo je tako živo gibanje, kakoršnega ni bilo nikoli poprej videti.

Pa tudi pred krčmo se je zbralo precejšnje število kmečkih fantov, krepkih in visokih postav.

Raz čelo si jim bral pogum in nagnjenost k prostosti. Način, kako so držali tobačne pipe v ustih, je kazal neko predrznost in zasmehljivost. Skoraj je bilo videti, kakor bi hoteli tisto telesno moč, katere je vsak imel nekaj črez mero, prikrivati, da izbruhne o pravem času na dan. Stali so nekako lagotno, da bi ne rekel leno, levo roko držeč v žepu, desno pa s palcem ob širokih pasih, kakršni so na Tirolskem v navadi.

Pogovarjali so se, toda ne glasno, ampak pritajeno in mrmraje, tako da nisi tudi v bližnji okolici razložil govorce. Pogovarjali so se o zadnjih naborih, kjer je bavarski polkovnik Ditfurth več mladeničev, ki so se mu zoperstavljali, dal ujeti in jih uklenjene poslal v trdnjavo Mantovo.

„V Mantovi“, pripomnil je eden izmed mladeničev, „se jim je zelo slabo godilo . . .“

„Kaj takega se je pač lahko zgodilo le na laškem Tirolskem,“ menil je drugi in je pridno kresal ogenj, ker mu je bila pipa ugasnila. „V Kematih v Inski dolini se je zgodilo celo drugače. Tamkaj so fantje, ki so bili godni za nabor, Bavarce kratkomalo napodili iz vasi in so pobegnili v Selrajsko dolino. Ko so Bavarci nato z vojaško močjo udrli za njimi, so se fantje postavili po robu in so jih dobro namlatili. Tam se je potem videlo, kateri so moč-

nejši. Skoraj okrog petdeset Bavarcev so ranili in ujeli.“

„Ali pa so se dali Bavarci popolnoma ugnati? Ali se niso ojunačili?“ vprašal je tretji.

„Seveda! — Cel bataljon vojakov je šlo nad upornike. Kmetje pa so se medtem dobro preskrbeli z orožjem in streljivom in so bili takoj pripravljeni za boj. Ko so Bavarci to izvedeli, zdelo se jim je grozdje prekislo in igrali so navidez ulogo pametnih, rekoč, da nočejo na svoje ljudi streljati.“

„Da, da — na svoje ljudi!“ oglasi se močan glas za fanti od gostilne. „Ali ravnajo Bavarci z nami kakor s svojim ljudstvom? — Morali bi tako, da — ker se nam je obljubilo tako! Niti pičica na črki „i“ v vaših starih postavah in pravicah, šegah in odnošajih se ne sme izpremeniti — je rekel bavarski kralj, ko je prevzel Tirolsko — toda prišlo je drugače! Kralj, ta zna biti prav dober in pravičen gospod, pa njegovi pisarji in uradniki niso nič vredni. Brezvestneži so, ki hočejo nas Tirolce celo drugačne narediti — to vam rečem jaz. Saj nam niti naše vere, naših cerkev in duhovnikov ne puste pri miru! — Saj veste, kako so naredili z našim župnikom in škofom! Še celo uboge kapucinske očete je dal okrajni glavar Hofstetten zapreti. In zadnjič je ta hudobni fantalin šel s klobukom na glavi in s tobačno pipo v ustih v cerkev.

Žalostno je, pa res je! O polnoči, v kletih, gozdih in votlinah morajo naši ubogi duhovniki sveto mašo opravljati in vino se mora mesto v pozlačenih kelhih v cinasti in stekleni posodi blagoslavljati. Ali ni to sramota!? — Ali že ni čas, da nas zadene božja kazen iz nebes, ker si pustimo vse to dopasti in ne storimo nič? — Niti Tirolce se ne smemo več imenovati. Južni Bavarci, pravijo, smo, kakor bi se ime dalo kar tako izpremeniti. Jože, Janez, Tonček — ali ste raditega drugi, ako vas imenujem Štefana, Blažeta ali Roka? — O ne! Mi smo bili in ostnemo Tirolci, kakor smo bili že nekdaj in rečem vam, še bolj bomo, še veliko bolj bomo. Ostnemo tudi vneti Avstrijci in dobri kristjani in če nismo bili to v zadnjem času, pa še lahko postanemo. Samo pušk nam je treba — pušk, rečem vam! Le pojdite od hiše do hiše, od doline do doline, s hriba v hrib in pazite, da bodo ljudje imeli dovolj pušk in smednika — potem bomo že pokazali Bavarcem, kdo smo in kaj znamo. Jutri že gremo za cesarja, domovino in Boga na dan in vsakdo bo opozorjen, naj krepko udarja!“

In kdo je tako govoril? Bil je Andrej Hofer.

„Moramo torej jutri vsi v boj?“ vprašal je eden izmed mlajših mladeničev plaho; ni ga toliko preplašila novica o bližajočem se boju, kakor pa pogumen govor sicer zelo previdnega in dobro premišljujočega krčmarja Andreja Hofer.

„Moramo? — Ne! — Mora nihče! Kateri bo ravno hotel!“

„Kateri bo ravno hotel? — O, tedaj smo mi tudi zraven!“ ogласi se iz ust vseh mladeničev kakor enoglasno. „Če se bo šlo nad Bavarce, smo radi zraven; toda v bavarske polke uvrstiti se ne damo! Zopet hočemo postati Avstrijci, a z dobrim potom nočemo nič imeti opraviti z bavarskim kraljem in njegovim nadgospodarjem Napoleonom!“

„Prav je tako, fantje! Danes le pojdite in pokličite na noge toliko, kolikor morete. Saj ste slišali — jutri začnemo. Jutri se vsi zberemo tukaj! Pokonci, možje, za Boga, cesarja in domovino! — Toda še nekaj, fantje! Ko greste k mojim ljubim Pasajercem, vzemite tudi te-le tiskane lističe, kateri se danes delijo po vsej deželi, da bodo ljudje vedeli in verjeli, da sem vas jaz poslal in da bo zdaj resnica!“

Mladi Pasajerci skoraj niso mogli verjeti, da se je Andrej Hofer, ki je bil v zadnjem času tako malobeseden, nakrat tako izpremenil. Seveda, mladeniči niso vedeli, kaj se je godilo in pripravljalo zadnje dni v in zunaj Tirolske. Popolnoma nič niso vedeli o pripravah, katere so narejali najodličnejši in najodločnejši možje cele dežele; tudi nič niso vedeli o pogovorih Andreja Hoferja z nadvojvodo Ivanom na Dunaju.

Slišali so bili nekaj o potovanju Andreja v glavno mesto avstrijsko; a kaj je dosegel s svojima dvema spremljevalcema, jim je bilo celo neznano. Tudi jim je bilo neznano delovanje teh mož na potu nazaj v domovino: vsled svojega potovanja na Dunaj in vsled mnogih obiskov po deželi je Andrej Hofer nehote postal duša pripravljene ustaje in dolina Pasajerska središče vsega gibanja. Gibanje pa se je vršilo zelo tajno in z veliko previdnostjo. Navadno ljudstvo ni do zadnjega trenutka nič vedelo; poučeni so bili samo najzanesljivejši možje, kakor duhovniki, učitelji, občinski predstojniki in v prvi vrsti krčmarji, ker so bili ti z ljudstvom najbolj v dotiki. Črez celo deželo je bila prepredena tajna, sovražniku nevidna mreža. Ljudstvu je do zadnjega časa bilo vse prikrito in čudilo se je edinole soparni tihoti, ki je vladala kakor pred bližajočo se nevihto.

To tihoto pa so čutili tudi Bavarci in slutili so, da se nekaj pripravlja; vendar so se delali popolnoma brezбриžne. V deželi so nastavili nekaj svojih najodurnejših uradnikov, med temi nekaj mož, nad katerih brezvernostjo in razuzdanostjo so se dobri tirolski kmetje čudili. Davki so bili neznosni; že itak revna dežela je bila ob robu gospodarstvenega propada. Mnogo kmetov je prišlo ob posestvo in vse imetje. Po mestih in trgih ni bilo ne obrti in ne prometa,

vsled česar je prišlo tudi mnogo delavcev ob svoj kruh. Papirnati denar je imel komaj polovico svoje vrednosti in naposled se je papirnatega denarja vsakdo branil, ker se je bal, da izgubi popolnoma vso vrednost.

Povrh pa so Bavarci uganjali še tudi šale z najsvetejšimi čuvstvi podjarmljenega naroda. Najlepše šege in navade so mu prepovedali, kakor naprimer: jutrnice v adventnem času, mašo polnočnico na božični večer, božji grob v velikem tednu, romanje in procesije, zvonjenje zvonov in streljanje s topiči. Duhovne so hoteli prisiliti, naj se odpovedo oblasti svojih škofov, in bodo podložni bavarskim državnim oblastem. Ker tega tirolski duhovniki niso hoteli, morali so iz dežele, a na njihova mesta so prišli bavarski duhovni. Ljudstvo je smatralo tuje duhovne za pritepence, ni jim zaupalo in ni šlo ne k maši in ne k drugim cerkvenim opravilom. Nasprotno pa je ljudstvo občevalo s svojimi prejšnjimi duhovniki, ti pa so morali vedno po skritih potih, v temi in megli nositi zadnjo popotnico bolnikom in maševati v skritih krajih, ker bi jih sicer bila bavarska oblast vrgla v ječe, ako bi jih bila zalotila pri svojih opravkih.

Vsled takega in enakega krivičnega ravnanja je sicer dobrovoljno tirolsko prebivalstvo bilo do skrajne meje razburjeno, do dna svoje duše razsrjeno. V vseh koncih in krajih, po

vseh kotih tirolske dežele je jelo na tihem vreti in kipeti in srd nad trinogi ni poznal neč mere. Geslo: „Pokonci! Čas je! Ura odrešenja se bliža!“ se je glasilo od doline do doline, od gore do gore in njega učinek je bil kakor žareč ogelj vržen v sod smodnika.

Mladeniči so se brzo podali na pot, da store po Hoferjevem naročilu, krčmar pa se je podal nazaj v sobo, kjer ga je čakalo važno posvetovanje in je šel k posebni mizi, medtem ko so se pri drugih mizah živahno pogovarjali; tamkaj je sedel.

Za to mizo sedel je krčmar sam, dvainštiridesetletni Andrej Hofer, katerega so njegovi gostje klicali s prostim imenom „Andrejček“, še s tremi osebami. Tiho so med seboj šepetali, samo časih, kadar so se duri odprle in je vstopil kak novi gost, prestalo je šepetanje; krčmar, kateremu je večina njegovih zemljakov bila osebno znana, segel je vsakemu prišlecu prijazno v roko rekši: „Bog te sprejmi, brat, kako je kaj pri vas doma?“ Na kar je gost navadno odgovoril: „Pri nas je vse v redu, kedaj bo poknilo?“ Potem sta stopila oba k mizi v kot, iz katerega je krčmar prej prišel. Možje so segli na novo prišlemu gostu v roko in jeden izmed njih, Martin Teimer, o katerem bomo še slišali, dal je krčmarju pisemce, katero je bilo morda skrito v širokem usnjatem pasu, ali

med podplati težkih, podkovanih čevljev. „Na nas se lahko zaneseš, Andrejček, mi bomo ob uri tu,“ reklo se je navadno slednjič, predno je gost odšel in prisrčno si roke stisnivši, „obvaruj vas Bog in sveta Devica,“ potem je šel posel iz sobe proti svoji domačiji mimo bavorskih harmic kraj stražarjev, kateri na pomladanskem solncu sedeči, niso slutili, da je teh tirolskih kmetov, kateri so prihajali iz krčme zavoljo svojega dobrega vina znanega krčmarja na „pesku“ in veselo kako pesem peli, bilo baš toliko poslov, kateri so nosili zapoved in znamenje k ustaji po celem Tirolskem.

Pred dvema dnevoma dobil je Hofer po nekem zanesljivem seli od nadvojvode glas, da bo dne 9. aprila višji vojskovodja Chasteler z osmim vojskinim oddelkom stal na meji Tirolcem na pomoč, in sedaj bil je Andrej Hofer pripravljen na udar. Zveste prijatelje imel je na svoji strani, enega izmed njih že poznamo, to je bil Martin Teimer iz Šlandersa, ki je imel nekdanj v Celovcu trafiko za tobak, sedaj je pa bežal na Tirolsko, da bi pomagal izpoditi Bavarce in Francoze; potem so sedeli tistega spomina vrednega dne 2. aprila 1809 za mizo v kotu smeli, močni in zviti Speckbacher iz Rinna in kapucinski menih Joahim Haspinger. Baš so se duri odprle in trije možje so ustopili, katere so navzoči z navdušenim veseljem pozdravili; bil

je krčmar Jožef Straub, Anton Sieberer in Jakob Eisenstecken iz pasajerske doline, kateri so bili Andreju Hoferju prišli povedat, da je vse pripravljeno in da samo čakajo znamenja, kedaj bi imeli udariti. „Čakajte še malo časa,“ pomiril je Andrej Hofer te može, ki bi najraje takoj pričeli, „do 9. aprila bodo Avstrijci na mejah, v noči od 9. do 10. zakurite na bregovih, vrzite v potoke moko, kri in več kar smo se dogovorili, da bo za znamenje, potem pa po njih v imenu božjem.“

Istina, da so še bili nemirni dnevi do 9. aprila. Kako lahko bi Bavarci, ki so bili do sedaj kakor slepci ter niso nič vedeli od ustaje, katera se je po vsem Tirolskem pripravljala slučajno, ali po izdajstvu prišli tej skrivnosti na sled, ujeli vodje in tem načinom v kalì zadušili ta upor; ali med Tirolci ni bilo za tistih dnij nobenega izdajalca, najstrahoviteje muke ne bi mogle nobenega prisiliti, da bi odkril svojo skrivnost. Bavarci v svoji nadutosti imeli so bedasto kmetsko ljudstvo za preveč bojazljivo, da bi pričelo upor, in ako bi se tudi kedaj kaj takega pripetilo, lahko bi upor bil takoj zadušen, saj je v deželi še dosti čet, ki bi zatrle vsak poskus. Sedaj je prišel 10. april, od vseh stolpov slišali so se zvonovi, na bregih švigali so plameni, ki so klicali vsakega Tirolca pod orožje v boj za svobodo deželi in za vzdrževanje prave

vere, po potokih priplavala so dogovorjena znamenja, kakor blisek razširil se je upor po celi deželi. Podjetja, katera so se na tihem in zelo pazljivo pričela, posrečila so se na raznih krajih ob enem času. Prvi strel slišal se je v Pusterski dolini. Bavarci so izvedeli, da jim gre Chastelers nasproti in so hiteli, da bi podrli most pri Sv. Lovrencu, preko katerega morali so Avstrijci iti, ali hrabri prebivalci te doline niso bili s tem zadovoljni in so Bavarcem to delo tako preprečili, da niso več na to niti mislili. Nasprotno šli so sedaj Tirolci naprej, špilo (votlino) pri Mühlbachu, kjer je bila močna bavarska posadka, in katere Tirolcem ne bi bilo nikakor možno polastiti se, kakor je mislil vodja Bavarcev, pustili so Tirolci čisto na miru, znali so bolje pot in stezo nego Bavarci in obšli po gorah to špilo; kjer so našli Bavarce, planili so na nje kakor pogumni levi, preko Schabsa morali so se Bavarci, ki so se hrabro borili na desnem bregu potoka Eisack, preko ladritskega mosta nazaj se pomakniti, ali na drugi strani so se zopet uprli Tirolcem, ali oni videvši, da jim je sreča tako prijazna, niso se bali bavarskih pušek in krogelj, preko Mitterwalda podili so Bavarce proti Stercingu. Vedeli so, da je tam stal krčmar na „pesku“ Andrej Hofer s svojimi vrlimi strelci iz Pasajerske doline; s temi zjedinjeni hoteli so početi z Bavarci krvavi ples. Da, Andrejček bil

je tam s svojimi po bitki koprnečimi zemljaki, ali bilo je trdo delo 10. aprila. Z besedami: „Z Bogom za domovino in našega cesarja“ vsuli so se Tirolci, ko so ugledali Bavarce, naprej pogumni Hofer, skozi neko sotesko na sovražnika, ali pogumni borilci niso mislili na bavarsko topništvo (artilerijo), ktero je polkovnik zelo dobro razpostavil, ona se je skrivala po celem pasu, iz katerega so prihrumeli Tirolci. Dvakrat, trikrat skočili so Tirolci, zaničevaje smrt, proti ogenj bljuvajočim topovom, proti konjeništvu bavarskemu, prinašajočemu smrt in pogubo, zastonj, največja pogumnost ni mogla tu nič pomoči, ali vendar, ako ne bi mogli ugonobiti topovja, bili bi vsi do sedaj pridobljeni uspehi izgubljeni. Vsak izgubitek človeškega življenja, vsako kripelitje zastonj, topovi morali so se storiti neškodljivi na vsak način. V zdvojenji mislil je Hofer, kako bi mogli iziti iz te soteske, premišljal je vse, kar bi v tem težavnem položaji moglo pomagati, pri tej priči začne odmevati veselo ukanje njegovih Tirolcev. „Morebiti hočejo četrtnkrat naskočiti zastonj?“ misli krčmar na „pesku“ ter se obrne, da bi prestregel pot predrznežem, ali kaj vidi? Štirje visoko naloženi vozovi sená peljejo se tako mirno, kakor da bi bilo za časa košnje, po soteski navzdol, prvega vodi, ne glede na bavarske kroglice, neka tirolska deklica, z imenom Liza Wallner in za vozovi

skriti korakajo najboljši tirolski strelci, odločni približati se pod to izvrstno brambo kolikor mogoče topovju in postreljati pri topih strežeče moštvo. Potem prileti iz topa kroglja preko glave deklice Lize Wallner v voz; ona veselo upije: „Ne bojte se bavarskih rezancev (bavarska narodna jed), oni nam ne storijo nič, naprej, dečki!“ Zbog teh besedij navdušeni, skoči deset dečkov izza voza, njihove puške počijo in deset bavarskih topničarjev vali se v krvi na zemlji. Nagloma izginejo strelci zopet za njihovim braniščem, a za nekoliko minut skočijo drugič naprej in začno streljati v vrste bavarskih topničarjev, ostali trije vozovi pripekljali so se sedaj tudi iz soteske, pogubonosno streljanje začne se iz sigurnega skritja na bavarsko topništvo in v kratkem času utihnejo bavarski topovi. A to so imeli zahvaliti se hrabrima voditeljicama Lizi Wallner in Ani Gamper, hčeri nekega krojača iz Stercinga. A sedaj naj še kdo reče, da krojači niso pogumni ljudje, ako njihove hčere vršijo take junaške čine! In sedaj skočijo Tirolci kakor levi na Bavarce. Kdor ne pade zadet od kroglje besnih Tirolcev, ga umore njihovi močni udarci s puškami. Zastonj poskusi polkovnik Bärenklau svoje vojake spraviti z nova v red, zastonj prosi in zaklinja vojake, da bi pri njem ostali in se upirali. Bavarci nečejo o tem nič vedeti. „Podajte

se na milost in nemilost," zakriči Andrej Hofer, katerega so na lepi črni bradi dobro poznali, v zdvojenji krvaveči iz globoke rane na vratu, plane polkovnik Bärenklau na kmeta, ki se je osodil njega kot plemenitega častnika siliti na podajo, ali njegovi lastni ljudje mu to branijo, ker so uvideli, da so v močvirji pri Stercingu, kamor so jih pogumni Tirolci zapodili, izgubljeni: položili so orožje. „Predajte mene in sebe sramoti in prikoru, jaz nimam več moči tega braniti," vsklikne še hrabri častnik in pade poln krvi v nesvest. To je bila prva zmaga Tirolcev; 380 vojakov, devet častnikov položilo je pred kmeti v priprostih lodnatih suknjah orožje. S solznimi očmi pogledal je Hofer proti nebesu in rekel: „Jaz ti zahvalim, moj gospod in Bog, s tvojo pomočjo se je to posrečilo, živi Tirolska in naš cesar Franc!" Tisočkrat odmeval je glas tirolskih strelcev: „Živila Tirolska in naš cesar Franc!"

Ali ta zmaga bila je le predhodnica lepše in še večje zmage. Še tistega večera, ko se je moral polkovnik Bärenklau s svojimi ljudmi podati na milost in nemilost, prispela sta dva bavarska bataljona z enim švadronom dragoncev pod poveljništvom polkovnika Wrede, poznejšega kneza Wrede, in jedna močna francoska kolona, kateri je zapovedoval general Bisson, v Stercing, prepozno, da bi še Bavarcem mogla pomagati,

ali še dosti zgodaj, kakor sta mislila, da bi ušla osodi, katera je Bavarce danes zadela, če bi pobegnila hitro v brenski klanjec. Ali sta se v tem oziru jako prevarala; cela dežela je oživela, vsak trenotek napadali so Tirolci ta bojni oddelek na njegovem potovanji, prebivalci iz Inske doline so pod poveljem Speckbacherja in Strauba vstali in se bili polastili mesteca Hall; geslo „čas je“ letelo je od ust do ust, od mesta do mesta, po rekah in potokih priplavala so znamenja, moka, kri, deščice in na njih male zastavice, po klancih bili so oboroženci, ki so naredili navale in privarili veliko kamenje, da bi je v pravem trenutku valili na mimo idoče čete, ki bi jih gotovo uničili. S tem so kanili zjednačiti pomanjkanje topov, vse drugo storile so puške.

Že 12. aprila bilo je glavno mesto Tirolske obkoljeno in naskakovano. V tem mestu imel je povelje bavarski general Kinkel, ubogi široko-ustnež, kateri je še 10. aprila rekel: „Mi bomo jih nekaj obesili in zbog tega bo zopet povsod mir in pokornost, kaj hoče to ljudstvo? je-li že tako predrzno, da se hoče staviti proti našim četam?“ In 12. aprila rekel je isti general Kinkel žalostno besedo, kakor bomo videli: „Polkovnik Dittfurt, vi vidite, da je vsak upor nemogoč, moramo se podati.“ Že ponoči od 11. do 12. aprila upati so se smeli pasajerski strelec, vse bavarske

predstraže z bregov v Inomost prepodivši, drzno v mesto, trkali so na vrata znanih in zaupljivih prebivalcev ter rekli: „Jutri zjutraj bodite pripravljeni, zjutraj bomo naskočili mesto, bodite nam na pomoč z vsemi sredstvi in orožjem, katero morete dobiti do rok, zjutraj mora Inomost biti osvoboden neprijateljev.“ In tako je bilo. Istina, da so Bavarci na mostu preko Ina nastavili topove, misleč, da bi bilo nespametno samo hoteti poskusiti tukaj z naskokom, a kaj ne bi ljudstvo storilo v navdušenosti, kaj ne bi umelo narediti mogočno. Istina je, da so Tirolci strmeli, in niso upali v bližini groznih topov prijeti, ali baš ta trenotek prišel je Jožef Speckbacher s svojim krdelom iz Halla: „Kaj to pomeni, dragi bratje,“ zakričal je glasno, „zakaj ne napadete sovražnika? Most moramo imeti,“ in zavpivši: „Živi cesar Franc!“ planil je naprej proti mostu. Enkrat so ustrelili bavarski topničarji, ali samo enkrat; Tirolci, ki so leteli za Speckbacherjem kakor val, prispeli so brzo do topov, pobili topničarje s puškami, le malo Tirolcev izgubilo je pri tem smelem naskoku življenje. Bavarci, ki so kanili svojemu topništvu hiteti na pomoč, bili so krvavo vrženi, mestjani v Inomostu so zvesto pomagali, da so prišli Bavarci med dva ognja. Speckbacher jih je zapodil iz mnogih ulic, ali sedaj so bile tudi na strani Tirolcev velike izgube. Bavarci, ki so se

znali že od nekdanj močno biti, borili so se silno hrabro, celo v zdvojenji. Sedaj se je razširil med Tirolci hipoma, jedva verjetni, veseli glas: „Martin Teimer, imenovan četnik, je z dvema oddelkoma črne vojske tudi pridrl v Inomost, stoji že blizu glavne straže, general Kinkel je obkoljen v svoji palači in Teimer se pogaja ž njim o nepogojni podvrženosti. To se jim je zdelo, akoprem je bilo lepo slišati, jako neverjetno; tudi Speckbacher ni mogel verjeti, ali vendar, ko je prišel s svojimi ljudmi k glavni straži, videl je na svoje največje veselje, da je vest bila istina. In kako se je Teimer z generalom pogajal?

V gornjem nadstropji te palače, kjer je stanoval general Kinkel, stal je Martin Teimer pri odprtem oknu; generala je ta kakor medved močan mož pograbil čez pas in ga držal čez okno ter rekel: „Podajte se vsi, ako ne, vas vržem skozi okno na cestni tlak.“ Takrat je Kinkel že omenjene besede rekel skozi okno polkovniku Dittfurtu. Ali polkovnik Dittfurt ni bil široko-ustnež, temveč hraber, veren vojak; „ne,“ je zakričal, bled od jeze radi generalovega strahopetnega ponašanja, „jaz se ne podam, naprej, moji hrabri vojaki, naprej!“ In pogumni vojaki drli so s polkovnikom naprej, sedaj zadene krogla tega hrabrega junaka (hrabrost mora se tudi na neprijateljih spoštovati), potok krvi po-barval je obleko pogumnega polkovnika, ne gledé

na bolečine, zavpije „naprej“, sedaj zadene ga druga krogla na sredino prsi, on se zgrudi, ali takoj zopet vstane, živ noče priti Tirolcem v roke, za živo glavo ne, še samo jedna milosrčna krogla, ki mu bo konec storila! On vodi svoje vrle vojake proti bolnišnici, od koder so Tirolci močno streljali na Bavarce, in sedaj je priletela krogla, mrtev se je zgrudil na tla junak. Njegova smrt preprečila je vsak upor, jako preredčenim vrstam Bavarcev ni bilo več možno, briniti se, razkropljeni v pojedine male četice, morali so se dati ujeti sovražniku, kateri se je v svojem veselji s tem zadovoljil, vzemši jim orožje, zaprl v vojašnice, v katerih so bili še včeraj gospodje, in da je za njimi duri močno zaklenil. Potem so se udali zmagovalci radosti in veselju. Nobeden oborožen bavarski vojak ni bil več v Inomostu, mesto je bilo osvobojeno, „živi cesar Franc!“ zvenelo je iz več nego 15.000 tirolskih grl, „živi Andrej Hofer!“ ukali so drug drugemu na cesti nasproti. Mestjani dali so lačnim in žejnim obilo krepilne pijače, katero so hrabri borilci hlastno povžili ali le malo neporednosti se je pripetilo, na čast priprostim kmetom v lodnatih suknjah bodi rečeno, le malo bavarskih uradnikov, katere so zmagovalci silno črtili, imelo je prenašati neprijetnosti. V stanovanji grofa Arko, bavarskega generalnega poverjenika (komisarja), bil je uže celi dan, odkar se je naskok začel,

največji strah in zmotnjava, ki sta se še pomnožila, ko je na večer tolpa, gotovo ne več treznih Tirolcev naglo pribežala po stopnicah. Sedaj so bili vsi osupnjeni v grofovi obitelji, vsak je bil pripravljen na smrt, morda še na kaj strašnejega. In kar bi bilo, kaj so hoteli lepi kmetiški dečki? Z vso častno pristojnostjo prosili so, da bi smeli z lepimi hčerkami gospoda grofa na čast zmagi malo plesaje se zasukati, in resnično raje niso mlade grofice nikoli plesale, kakor takrat s tirolskimi kmetiškimi dečki, ljubeznivejše se pa je še nasprotnik le redko kedaj obnašal. Le gospa polkovnika Dittfurta, ki se je tako hrabro branil, bila je s svojim triletnim otrokom samo za trenotek v nevarnosti, da bi jo skoro neki Tirolci, ki so morda v bitvi očeta, sina, brata izgubili, posekali. „Ta rod se mora uničiti!“ odgovoril je neki razkačeni Tirolec, ko ga je gospa prosila, da bi varoval vsaj otroka, ali neki trezni kmet, ki je na srečo tja prispel, znal je besnike pomiriti in je prouzročil, da so se odstranili, on je privedel gospo v varno zavetje pri nekem najemniku v Selrainu; a iz triletnega dečka postal je potem tako vrl častnik, kakoršen je bil njegov oče; v njegovih spominih je on leta 1874 kot 58letni polkovnik tisti strahoviti prizor, ki mu je bil vedno pred očmi, popisal. Inače se ni nič strašnega pripetilo, dva židova, ki sta pobirala prevelike obresti, sta

bila hudo tepena, to je bilo najhuje, kar se je na zadnje zgodilo, nasprotno bile so vse cerkve v Inomostu polne pobožnih kmetov, kateri so Boga na kolenih hvalili za svoje lastno in tirolske dežele osvobojenje, ki se je do sedaj tako posrečilo, tudi vrli Speckbacher je bil med njimi. Ali ko so se gospodu Bogu zahvalili, bili so neizmerno veseli, puške so pokale, da je odmevalo od bregov daleč okrog, „meni se zdi, da solnce sije sedaj noč in dan,“ vzkliknil je eden izmed njih. Drugi je celo pokleknil pred velikega avstrijskega dvoglavega orla, katerega so našli dobro shranjenega v nekem zavodu za gospe in ga nesli veselo po mestu, pred pošto hišo, kjer je bil postavljen, roke šireč, s solznimi očmi je zakričal zaporedoma: „Oj, ti ljubi, črni, presneti rep, jaz sem si vendar mislil, da ti bodo peruti zopet zrastle!“ Bilo je že pozno v noč, ko so šli nekateri Tirolci to noč k počitku, ali kmalu jih je burni zvon zopet zbudil k novi bitvi, k novi zmagi.

Francoski general Bisson bil se je s svojimi in Wredejevimi četami, ne vedoč, kaj se je med tem pripetilo, od Hoferja s pasajerskimi strelci za hrbtom vedno močno nadlegovan z iselskega brega pomaknil v Insko dolino. O pravem času bili so Tirolci v Inomostu to izvedeli in so šli zaslišavši prvi glas burnega zvona mesto zagradi. Bisson je odločil siloma priti v

mesto in je postavil svojo četo pri vasi Wiltau v bojni red. Teimer in Speckbacher gledala sta z veseljem, da so Francozi in Bavarci bili na najboljem poti, po katerem je moči priti v past, a iz nje na nobeden način. Teimer se je celo tako daleč upal, da je prisilil ujetega generala Kinkla, da je moral poslati Bissonu pismo, v katerem pismu je bedni general prosil Bissona, naj pošlje v mesto pogajalca, kateri bi se mogel prepričati, da je vsak upor zastonj. Bisson poslal je res jednega francoskega in jednega bavarškega višjega častnika v mesto, in kar sta mu ona dva javila, ni bilo jako tolažilno, on je uvidel, da se bo moral boriti za življenje in smrt. Teimer je od svoje strani s tem pismom dosegel svoj namen. Bisson nekoliko ur ni mogel Tirolcev napasti, in ta čas bil je Speckbacherju in Straubu dovolj, da sta mogla s svojimi najboljšimi strelci obsesti goro Isel in sedaj je bila osoda tega dneva odločena. Osupneni videli so Bavarci in Francozi, da so bili med dvema ognjema in da ni bilo možno prodreti. Cele vrste podiral je moreči ogenj tirolskih strelcev, ki so dobro merili, general Bisson bil je v zdvojenji; res je, ko ga je Teimer prvič opominjal, naj bi ž njim sklenil pogodbo, odgovoril bahato: „S kmeti se jaz ne bom pogajal,“ ali kmalu bil je baš on, ki je dal prositi za pogodbo. On hoče brez kamenčkov na puškah, brez smodnika in krogelj

iti čez Inomost, ko pa se mu je Teimer na to v obraz nasmejal, rekel je, „brez orožja, katero naj se mu stoprav takrat da nazaj, ko bo prekoračil tirolsko mejo.“ Vse zastonj, — „naj se poda na milost in nemilost,“ zahteval je Teimer in nesrečni hrabri francoski general, akopram se je od jeze v ustnice grizel, bil je prisiljen viltavsko pogodbo, svojo obsodbo na smrt, kakor je rekel, podpisati. Jedva je začel Teimer mahati s svojim belim robcem, ko so Tirolci, ki so za pogajanja neprestano streljali na Bavarce in Francoze, nehali streljati, nasprotno zahrumelo je na bregih ukanje in veselo kričanje, in baš tako tudi v mestu.

V štirih dneh sta dva generala, Bisson in Kinkel, 17 višjih častnikov, 113 častnikov, 5500 vojakov morali položiti orožje pred kmeti, sedem topov, 800 konj prišlo jim je v roke. Mesto je bilo, kakor večer poprej, polno radosti in veselja. Tirolska je bila svobodna, in ko je dva dni pozneje general Chastler s svojimi četami prišel v Inomost, so kmetje že vse delo, pri katerem bi jim imeli Avstrijci pomagati, sami opravili. Ako je Tirolce kaj žalostilo, bilo je edino to, da Andrej Hofer ni prišel v Inomost, ki je na tako srečen način bil dobljen, a vrli mož ni hotel počivati in v Inomostu praznovati, dokler ni bila svobodna cela Tirolska, on se je s svojimi pogumnimi Pasajerci, prepustivši Ba-

varce in Francoze svojim sobojnikom, da bi jih pretepli, obrnil v Meran, da bi tudi italijansko Tirolsko očistil tujega gospodovanja, kakor je to že bilo v nemški Tirolski.

Kakor otroci, ki so po hudih stiskah in borbah prispeli zopet v svojo rodno hišo, tako se je veselil cesarju udani tirolski narod zopetne vrnitve pod cesarsko vlado avstrijske krone. To žlahtno navdušenje je bilo zares imenitno in veličastno. Povsod si je dalo duška v klicu: „Živio naš dobri cesar Franc!“

General Chasteler in pl. Hormayr, ki je opravljal službo cesarskega oskrbnika in ki mu je bila tirolska dežela dobro znana, bila sta skrajno delavna. Vodila sta vlado in upravo dežele popolnoma v duhu cesarja Franca in nadvojvode Ivana. Posebno je Chasteler skrbel, da bi oprostil južno Tirolsko.

Rad bi bil Andrej Hofer prišel v Inomost, toda sveta dolžnost mu tega ni pripuščala. Njegova ožja domovina, Pasajerska dolina je bila proti južni Tirolski, kjer je sovražnik še imel premoč, premalo zavarovana. Na južnem Tirolskem je bilo mnogo francoskega vojaštva.

Dne 17. aprila je Andrej Hofer naglo odkorakal s svojimi ljudmi, med katerimi je bila večina Pasajercev, proti Meranu, kjer je hotel zbrati več moči, da bi uspešnejše prodiral. Tudi cesarski oskrbnik pl. Hormayr je hitel v Meran.

Ravno je pregledoval novince, kar se sliši klic: „Pasajerci pridejo!“ In res je kmalu nato prijezdil Andrej Hofer in se po sredi dolge ulice podal naravnost proti Hormayrju, kateri ga je objel in poljubil. V ognjevitom govoru je cesarjev oskrbnik povelečeval imenitna dela pogumnih in požrtvovalnih Tirolcev in zmago neustrašenih bojevnikov. Njegov govor je na množico uplival tako, da so tudi najtrdnjšim možem tekale solze po licu. —

Z veselimi klici se je zdaj podala množica v farno cerkev. Več domačih duhovnikov, katere je bila prepodila bavarska vlada, se je bilo vrnilo in ti so pred cerkvijo pričakovali domače bojevnike. Takoj se je brala slovesna sveta maša in po sveti maši so udeleženci korakali v starodavni grad Tirol. Hormayr je v živih besedah opisal grad kot nekako svetinjo tirolske dežele, brez katere ni po dosedanjih šegah veljal noben knez tirolske dežele; to pa je tembolj povdarjal, ker so bili ravno malo prej Bavarci prodali grad za primeroma malenkostno ceno.

Za Hormayrjem je govoril Andrej Hofer, ki je naznanil veselemu ljudstvu, da je cesarska vlada zopet prevzela Tirolsko v svojo last in da imajo zopet prejšnje postave svojo moč.

Sredotočje francoske moči je bilo mesto Trient in njegova okolica. Hofer se je podal v Bolcan, ker je tamkaj pričakoval večjo množico

bojevnikov. Bil je z velikim navdušenjem sprejet. Dne 21. aprila je imel že vse priprave gotove, da napade Trient, katerega je držal general Baraguay, imajoč okrog sebe 10.000 mož. Domobranci so se pomikali ob bregovih in porobkih, vojaštvo pa je korakalo po dolini naprej. In ker se je bilo Hoferju posrečilo, da je tudi v južni Tirolski z laškim prebivalstvom spravil domobrance na noge, ni se bilo bati, da bi gore ob važnejših dolinah in prometnih cestah ne bile dovolj zastražene; raditega je lahko vojaštvo drlo brezskrbno in z vso močjo naprej.

Domobranci, navadni kmečki strelci, so svojo nalogo izvršili izvrstno; izvršili so jo tako izvrstno, da so Francozi s strahom pričakovali nadaljnih dogodkov. Kakor srne so Tirolci plazili po pečinah in z nenavadnimi močmi in izborna spretnostjo so spravili celo male topove na obližnje gorovje. Na ta način so hoteli mesto okrog in okrog okleniti.

Toda ko so sovražniki spoznali, kaj nameravajo Tirolci in so povrh še slišali o nadvojvode Ivanovi zmagi pri Sacilu na Benečanskem, so se po manjših toda krvavih bojih umaknili iz Trienta proti jugu in jo popihali čez mejo.

Tako je bila tudi južna Tirolska prosta in zmagoviti bojevniki so se podali zopet vsak na svoj dom, kjer so puško zamenjali s plugom in motiko.

Zadnji boji so Hoferja posebno veselili radi tega, ker so se med bojevnike uvrstili tudi tirolski Lahi. Nek poseben dogodek pa mu je bil posebno dobrodošel. Med tirolskimi laškimi bojevniki je bil namreč tudi dvanajstletni deček Jože pl. Miller. Vsled navdušenja in veselja do borbe za ljubljeno domovino je bil starišem ušel in je pritekel k svojemu stricu, ki je bil poveljnik tirolsko-lškega oddelka. Stric je dečka prav lahko rabil, ker je ta znal dobro jezdit; rabil ga je kot odnašalca in prinašalca bojnih novic in poročil. Deček je svojo nalogo vsikdar izvršil z veliko previdnostjo in v popolno zadovoljnost.

Nekoč je Jože dobil povelje, da mora velevažno pismo prinesti poveljniku Malanottiju na drugem bregu reke Adiže. Z veseljem se je deček podal na pot. Toda v svoje presenečenje je našel most črez reko zaseden. Pogumnež je takoj izprevidel, v kakšni nevarnosti je, a ni mnogo premišljal. Bliskoma je obrnil konja in ga pognal v stranski log; od tam je na konju prebredel globoko reko.

Sovražniki pa tega niso prezrli; streljali so za begunom in čeprav so poslali za njim mnogo krogelj, vendar je imel pogumni deček srečo in ni ga zadelo nobeno zrno. Nepoškodovan in čil je prispel k poveljniku Malanottiju. Ta je pismo prečital, brž napisal drugega in deček ga je moral nesti Hoferju. Neustrašeno

se je lotil tudi te nevarne naloge. Srečno jo je izvršil.

Andrej Hofer je bil tako iznenaden nad dečkovo pogumnostjo, da ga je objel in poljubil, ga pohvalil in mu lastnoročno pripel na prsi srebrno kolajno. Pismo pa, katero je bil mladi Miller prinesel, je bilo za Hoferja res velikega pomena. Dobil je iz njega razne podatke, ki so bili za kretanje tirolskih bojevnikov velevažni. Na podlagi teh podatkov je lahko Andrej Hofer odločno nastopil in uredil vse priprave, ki so pospešile glavni napad in povzročile srečen izid bojevanja na jugu.

Na Dunaji se je vse neizmerno veselilo junaških činov, ki so jih kmetje izvršili. Dne 26. in 29. majnika bil je cesar pisal iz Wolkersdorfa svojim Tirolcem: „Vi imate Mojo sveto besedo, da vas ne bom nikoli zapustil, da bom napel vse svoje moči, odstraniti od vas še preteče nevarnosti. Nikoli ne bom pozabil te svečano prevzete dolžnosti. Upaje v Boga in svojo pravično reč, izjavim jaz Svoji zvesti grofovini Tirolski s Predarlskim hribom vred, da ne sme nikoli biti ločena od avstrijske države in da ne bom podpisal drugega miru, kakor takega, ki jo bo vedno vezal na Mojo samovlado.“ Dne 14ega oktobra 1809, ko je bil na Dunaji mir sklenjen, ostala je Tirolska kljubu tej izjavi pri Bavarski.

Ali med tem, ko je avstrijski cesar vse lepo obetal svojim Tirolcem, je bil cesar Napoleon že 15. majnika silno jezen ukazal, razbojnike upokoriti in zapovedal: „da morajo biti vsi Tirolci, kateri bodo ulovljeni z orožjem v roki, ustreljeni ali obešeni, vse vasi, v katerih bi bil najden kak mrtev vojak, Bavarec ali Francoz, morajo biti v 24 urah požgane in vsi ogleduhi, ako se tudi pri njih ne bi našlo orožje, takoj obešeni“. Žalibog, to ni ostala prazna grožnja, kar je ta vrag v človečji podobi zapovedal, je postala prehitro istina. Generala Chastelerja ukazal je Napoleon ubiti, kjerkoli ga kdo najde in je obljubil veliko svoto za njegovo glavo. To je generala, ki ni bil posebno hraber, tako preplašilo, da je bil čisto zmešan in je s svojimi četami, od katerih je pustil samo 13.000 mož, kar natihoma iz dežele pobegnil, prepustivši nesrečne Tirolce besnosti in jezi Bavarcev in Francozov, ki so sredi majnika pod Deroyem in Wredejem pridrli v Tirolsko. Višji poveljnik vseh čet bil je francoski maršal Lefebore. Nočemo tukaj posebej navajati, kako so te tolovajske čete, ker vojakov jih ne moremo več imenovati, v tej nesrečni deželi streljale, obešale, morile, ropale in oskrunjevale, saj je bavarski general Wrede drugi dan, ko so prišli v Tirolsko, očital svojim vojakom najodurnejše grozovitosti, ubojstva, ropanja, požiganja! Saj se je pripetilo, da so bili

otroci ubiti poleg matere, da je nosečim ženam bil trebuh razparan. Dne 15. majnika počenjali so Bavarci v Schwacu grozovitosti, katerih bi se najkrvoločnejši Turek sramoval. Ko so v tej nesrečni okolici ravnali po živinsko, užgali so konečno mesto, ukaje in godeč se veselili. Uradno bojno bavarsko poročilo samo priznaje: „Krvni in smrtni prizori v tem mestu (brez brambe) bili so strahoviti, besnost vojakov brezmejna.“ Dne 19. majnika prišel je maršal Lefebore v Inomost; umoritev in požiganje kazalo je pot, po katerem so šle njegove čete. Vzklik zdvojenja razlegal se je po celi deželi, ko je prispela vest o tem, kar se je pripetilo v Schwacu. Andrej Hofer, ki se je sedaj imenoval višji poveljnik Tirolski, je na glas pozval svoje Pasajerce, strelce iz Merana itd., malo avstrijskih čet, katere je našel na poti, k sebi potegnil in bežal proti brenerskemu klancu, baš proti Inomostu. Dne 25. majnika pograbil je drzni Hofer z gore Isel Bavarce in Francoze, in lepo je, kakor se je krčmar na „pesku“ kazal kot vojskovodja. Neki avstrijski častnik, Anton pl. Gasteiger, ki se je tega dne pod Hoferjem bojeval s svojo kompanijo, nam pripoveda uredovaje hrabrega krčmarja tako-le: Po kratkem počitku šli smo 25. majnika z vso silo naprej. Na severnem konci trga Matrai delijo se ceste, od katerih vodi jedna na levo preko Schönberga v Inomost, druga na

desno preko Ellbogena v Hall. Tam na razkrižji stal je Hofer, obdan od štaba v lodnatih suknjah, in je zapovedal vsakemu mimo idočemu bojnemu oddelku iti po tej ali onej cesti, to je da li on ima k levemu ali desnemu krilu naše sporedbe pripadati. Z obema rokama v svojem usnjatem pasu vzdignil je sedaj eno, sedaj drugo nogo in s tem kretanjem je zapovedal: „Vi idite tukaj ven“, rekel je meni, ko sem prišel do njega s svojo kompanijo in mi je pokazal s povzdignjeno desno nogo cesto preko Ellbogena. „Tedaj bom jaz v sprednji vojski?“ sem vprašal. „Vi ste pač prvi“, odgovoril je krčmar na „pesku“. „In kaj imam storiti? Na čem se osniva naša operacija?“ vprašal sem dalje. „Ako najdete Bavarce, udarite po njih in vrzite s hriba,“ bil je kratek in pomenapoln odgovor, ki je uničil vsak drugi prevdarek. Mož brez obširnosti in ovinkov kakor general Barbone, bil je Andrej Hofer. „Zaupajte v Boga in branite se krepko,“ rekel je pobožni Hofer na Iselu in na drugih mestih svojim Tirolcem.

Ali bitka dne 25. majnika, akopram je bila huda in krvava, ni bila vendar odločilna. Tirolci so se borili kakor levi, kapucinec Haspinger je svoje kmete z zaničevanjem smrti vedno in vedno vodil proti neprijateljem, lasje so se mu z brado vred osmodili v morilnem ognji, ali pogumnik ni odstopil za korak; nobena stranka, ni Ba-

varci niti Tirolci niso se mogli ponašati z zmago. Izvežbanost in složno udarjanje je Bavarcem in Francozom mnogo pomagalo, kmetje imeli so vsled svoje neizmerne hrabrosti mnogo reči v svojih rokah, ki so bile zjutraj še v sovražnih rokah. Tri dni so se napenjali drug drugega premagati, vendar zastonj; ali dne 29ega majnika meril se je Andrej Hofer s svojimi neprijatelji drugikrat na gori Isel in sicer po načrtu, katerega je zelo dobro naredil avstrijski podpolkovnik Ertl. Sedaj je bila moč Tirolcev, katera se je pred štirimi dnevi v junaških zasebnih bitkah razpršila, celotno ravnala in s tem dan prvi pogoj k zmagi. In kako so se bili junaški Tirolci. Hofer je zapovedoval na gori Isel. Na njegovi strani boril se je Joahim Haspinger, kateri je z razpelom v roki vzkliknivši: „Naprej za Tirolsko,“ planil prvi na sovražnika; pri Hallu ravnal je Speckbacher napad, pri Voldersu vodil je svoje vrle dečke v ogenj. Danes zmaga ali smrt, to je čutil vsak pojedinec izmed hrabrih dečkov, ki so vihrali z gore Isel. Da, smrt je imela strašno žetev tistega dne. Dekline in žene prinašale so tirolskim dečkom med žvižganjem krogelj smodnik in kroglje, ali so odnašale ranjence z bojišča, duhovniki, kateri so se vsi brez izjeme pridružili strelcem, tolažili so težko ranjene in umirajoče. Mnogi ranjenci niso se dali odvesti iz ognja, naslonjeni na kako deblo,

streljali so dalje vrli dečki, dokler ni bila poslana zadnja krogla iz verne puške v vrste neprijateljev. Večer se je storil, in ni se še zdelo nič določeno, ali samo zdelo se je tako, dan je bil odločen in sicer v korist kmetom. Pripoveda se, da je neki stari kmetič dne 27. majnika Hoferju ukazal, da ne sme prej prijeti sovražnika kakor 29. majnika. On je poslušal, starca ni videl nikdo več. Pobožno tirolsko ljudstvo misli še dandanes, da je bil „svetnik“, ker jim je tako dobro svetoval in res dober je bil ta nasvet. Mrak in lego mesta Inomost umno upotrebljajoč, pomaknil se je neprijatelj, pustivši svoje predstraže na starih mestih, da bi prevaril Tirolce, ali po noči odšel je polk za polkom molče, v največji tišini, topovna kolesa bila so s suknom ovita, konjska kopita s slamo, veseli, da so iz tega vražjega kotla pri Inomostu tako ušli, zapustili so Bavarci in Francozi na noč od 29. do 30. majnika Inomost, a ko se je razdanilo, šle so za njimi njihove predstraže.

Po končanem boju ni nihče, najmanj pa Andrej Hofer mislil, da je prišel čas miru in počitka. Sovražniki so čuvali deželo okrog in okrog samo čakali, kdaj bo prišel ugoden trenutek, da se bodo lahko maščevali nad pogumnimi in požrtvovalnimi Tirolci. Že v prvih dneh meseca junija se je prikazal v spodnji dolini Adiže francoski oddelek 3000 pešcev in 200 konjikov in

je začel oblegati avstrijsko posadko v Trientu. Komaj se je ta novica razširila po deželi, takoj so se zbrali strelci in so s pomočjo avstrijskih vojakov pognali nasprotnika črez mejo.

1. junija je Andrej Hofer izdal razglas, kako se ima ravnati glede naglega sklica mož bojnikov, glede uspešnega poizvedovanja in pa brambe obmejnih potov in prelazov.

Mnogo truda in skrbi je prizadelo vodnikom pomanjkanje na vsem potrebnim, kar bi se ob novem bojevanju znalo rabiti. Dežela je bila popolnoma izsesana. Primanjkovalo je živeža, pušk in smodnika, predvsem pa denarja.

Sili glede denarja je najbolje odpomogel pl. Hormayr, ki je najel po mestih posojila in je znal deželne pridelke, posebno rudnine dobro prodati in porabiti. V Hallu je dal celo srebrne in bakrene novce kovati, ki so imeli na eni strani tirolskega orla z opisom „Poknežena grofija Tirolska“, na drugi strani pa številko 1809. Te novce so poznej splošno imenovali Hoferjeve dvajsetice in Hoferjeve krajcarje, ker jih je poznej tudi Hofer dal kovati. Za smodnik in svinec je vrlo znal skrbeti tudi kot bojevnik slovit Janez Türk, kateri ni samo vse smodniške mline po deželi znal priganjati, da so izdelovali večje množine smodnika, ampak je s srečo uvažal streljivo tudi črez mejo.

Dne 4. junija se je na zahtevo brambovcev v farni cerkvi v Inomostu med gromenjem topov z gore Isel brala slovesna zahvalna maša. Andrej Hofer in njegovi poveljniki, pa tudi uradniki so se udeležili te maše in zahvalili Bogu za dobljeno zmago.

Ravnotako se ni pozabilo mnogo pogorelih vasi. Po vsej deželi se je kazalo veliko sočutje z nesrečniki in mesta in dežela so se kosali, kateri bi več storil dobrega. Veliko žrtev v denarjih so prinesli posebno bolcanski trgovci in med njimi v prvi vrsti Jože pl. Giovanelli. Vkljub velike denarne sile je bilo kmalu 30.000 goldinarjev nabranih. Andrej Hofer je nato pri duhovnih in posvetnih oblasteh zahteval, naj se izpolni obljuba, dana pred bojem na gori Isel; zahteval je pa to z vso odločnostjo.

Njegov razglas se glasi:

„Na podlagi obljube, storjene po glavarjih deželne brambe pred dosegljo zmago, mora se praznik srca Jezusovega odzdaj naprej javno obhajati in se v koledarjih rudeče tiskati. Prihodnji petek dne 9. junija se bo to prvič in slovesno zgodilo. Nadalje se ima v spomin dne 29. maja dobljene zmage vsako leto zadnji dan meseca maja po vseh cerkvah služiti slovesna maša z izpostavljenim Rešnjim Telesom, voditi procesija okrog pokopališča in se konečno zapeti „Te Deum“. Sploh pa morajo vsi dekanii in

župniki prihodnjo nedeljo v cerkvi javno opraviti molitev za božji blagoslov našemu pravičnemu orožju in ljudi opozoriti na red in pobožnost.“

Ta razglas je Hofer izdal dne 6. junija 1809.

Na praznik Srca Jezusovega je tudi Hofer z nenavadno gorečo pobožnostjo opravil svoje molitve in vzbudil začudenje pri navzočih in jim tudi dal lep izgled. Nekaj dni potem se je vrnil v svoje domovanje.

Istočasno je tudi prispela vesela vest, da je nadvojvoda Karl pri Aspernu premagal Napoleona in njegove. Ta novica je bila tem veseljša, ker je bila to prva bitka, v kateri je bil do tedaj nepremagljivi Napoleon zmagan. Novo upanje se je začelo vzbujati v zvestih tirolskih srih. Nadalje pa se je tudi razširila med ljudstvom neka izjava cesarja Franca, ki se je baje izrazil, da ne bo nobenega drugega miru več sklenil in podpisal, kakor tega, ki bo Tirolsko in Predarlško neločljivo zvezal z Avstrijo.

Zdaj so tudi najhuši dvomneži začeli verjeti na dobri izid tirolske ustaje in z zaupanjem je vsakdo zrl v bodočnost.

Toda pregovor pravi: „Človek obrača, Bog pa obrne!“ Oh, kako je prišlo vse drugače, kakor se je prej upalo! Čim večje je bilo prej veselje, čim lepše so bile nade tako hudo zatiranega

ljudstva, tem večji je bila poznej žalost, tem hujše je bilo razočaranje.

V drugič bila je Tirolska osvobojena, v drugič so ukali Tirolci, in moralo je dobrodušno, junaško ljudstvo biti hudo prevarjeno. Res razveselila se je cela Tirolska in ž njo vse, kar je v Nemčiji še po nemško mislilo in čutilo, neizmerno, ko je prišla vest, da je nadvojvoda Karol pri Aspernu in Eslingu premagal Napoleona, o katerem so obče mislili, da ga nikdo ne premaga, ali vražji ukaz Fouchéa iz Pariza, ki se je glasil, naj bi se cesar Napoleon, ki je cele tedne na otoku Loban brezposelno ležal, „neke noči v njegovi postelji zadavil in v vreči v Donavo vrgel, s tem bi bilo vse dobro,“ žalibog ni bil izpolnjen in 6. julija 1809. leta zmagal je Napoleon, katerega je hotel njegov minister Fouché dati umoriti, odločno pri Wagramu in dobil s to zmago gotovo prvenstvo zopet v Evropi. Kakor medena rosa, pala je zmaga na veselje Tirolcev. Oni s početka niti niso hoteli verjeti, da Avstrijci niso nič storili po zmagi pri Aspernu in Eslingu; Tirolcem se je od kraja celo lagalo, da so Avstrijci zmagali pri Wagramu kakor pri Aspernu, ali ko so po cnajmskem premirju v Tirolah bivše čete akopram nerade odšle, ko je maršal Lefebore, ki je bil v slabem spominu, od štirih strani, od severa, severovzhoda, severozahoda in od juga sem, ne manje nego 50.000 mož,

proti tej nesrečni deželi, katero je nje cesar sam zapustil, poganjal; ko so se pripravljali Bavarci, Italijani, Francozi in renske zavezne čete, da bi deželo čisto opustošili, takrat je obupal tudi najhrabreji. Se-li je moglo, se-li je smelo upati braniti se s srečo proti takim množicam? Brez vsakega upora, ki bi le bil imena vreden, prišel je Lefebore dne 30. julija 1809 v Inomost. Neke neznatne ograje bilo je vse, kar so postavili četam na pot. Sedaj je bilo, tako je vsaj videti, celo živcem na vse bojne grozovitosti vajenega maršala francoskega preveč, počenjati zopet take gnjusobe, kakor takrat v Schwazu, poskusili so z blagostjo, in maršal je res dal naznanje, da se bo gotovo prizaneslo vsem Tirolcem, kateri bodo pokazali do 10ega avgusta, da so pokorni in bodo oddali svoje orožje; pa kaj se je hotelo s tem reči, ako so za istega časa z maršalom nazaj vrnivši se bavarski uradniki naznanjali, da mora tirolska dežela za vso škodo, katera je nastala vsled ustaje, jamčiti? Sedaj je izgubil najhrabrejši, na pr. Speckbacher pogum. Samo v begu bi morda bila rešitev, vedno nove sovražne trume valile so se v nesrečno Tirolsko brez vsakega upora, suroveje nego kedaj so gospodarili bavarski uradniki, misleč da je vsak duh upora potrta — nad Tirolsko bil je mir pokopališča. Stotine in stotine najkrepkejših mladih mož so kroglje pobile, starcem, ki so se šli borit

za svoj dom, tudi niso prizanašali; nobena hiša, nobena vas ni bila, ki ne bi imela objokovati žrtev, težkih žrtev glede človeškega življenja, ne računajoč na imetek in premoženje! Kje bi še tu mogel v Tirolcih bivati duh upora. Spomini na Schwaz bi zadostili, mislili so mogočni bavarski uradniki, vsako daljno misel na kako ustajo zavreti, ali oni so se zmotili popolnoma. Istina, da je kraljevala nad Tirolsko mirna tihota, bila je tihota pred nevihto. Ko so se vsi zdvojili, ali se je vsaj pokazalo, da hočejo zdvojiti, jeden ni zdvojil, to je bil krčmar na „pesku“ Andrej Hofer, višji poveljnik Tirolske. Iz svoje hiše, v kateri je bil rojen, v kateri je dorasel, iz Pasajerske doline pobegnil je Hofer, ko je šel sovražnik preko Brenera dol proti Stercingu v varno skrivališče, a iz njega v Lienz, tam je hotel videti, kako so se vozlate stvari na Tirolskem. In videl je zvesti, vrli Hofer, da bi njemu njegovi dobri Tirolci še v tretjič pomagali, ostudno tuje gospodstvo stresti s svojih ram, on je vedel, da bi samo njegovo ime bilo dosti, zopet ustajo širiti od hriba do hriba, od doline do doline, in on se je za njo odločil. On je vedel, kaj ga pričakuje, ako pride v roke svojim neprijateljem; on je vedel, da ga je maršal Lefebore bil propisal, ali njemu se je godilo, kakor tistemu Francozu, kateri je imel izvoliti smrt, ali pa obrniti hrbet domovini in

ki je izvolil prvo tožno vzdiknivši: „More li kdo svojo domovino odnesti na svojih podplatih?“ Tudi Hofer mogel je samo živeti, ako je dihal tirolski zrak, zapregel je svoja mala kolesa in se peljal proti domovini. Na poti med Sv. Nepomukom in Unterwinklom so ga srečala kola, na katerih so sedeli avstrijski častniki, med njimi mož v lodnasti suknji, katerega je Hoferjevo dobro oko že od daleč prepoznalo. Bil je Speckbacher, kateri je dvomil, da bi bila za Tirolsko še kaka pomoč in katerega so častniki silno prosili in zaklinjali, naj se jim pridruži, ali ko mu je Hofer zakričal: „Jože, kaj? ti tudi me hočeš zapustiti? Ne idi ž njimi, oni te peljejo v sramoto!“ Pograbilvši svojo puško, skoči Speckbacher z voza, ne poslovivši se od častnikov, beži gologlav za Hoferjem, odločen, udariti še jedenkrat, in ako mora biti, tudi ž njim umreti. Na srečnem sta prišla oba mimo bavarskih in francoskih straž v ljubljeno Tirolsko, tudi Haspingerja našla sta dosti hitro v njegovem skrivališču, on je, katerega kot duhovnika ni nikdo izdal, povsod oznanjeval, Hofer je zopet v deželi, bodite pripravljeni, on vas bo zopet klical k orožju. In istina, blagost, s katero so spočetka tujci v Tirolski postopali, bila je le kratkotrajna; vse naredbe postale so tako strašno stroge, da so si Tirolci morali sami reči, tako ne more, tako ne sme ostati, bolje,

da kot Avstrijci umrjemo, nego da bi Bavarci ostali. Cela Tirolska bila je enaka polnemu sodu smodnika, samo trebalo je še iskre, da bi v ta sod pala in smodnik bi se užgal. Dne 2. avgusta so krčmar pri „križi“ Martin Schenk iz Briksna, Peter Kemmeler, krčmar v Schabsu in Peter Mayer, krčmar v Mahri pri Briksnu v krčmi pri „križu“, kakor nekdanj Švicarji na livadi „Rütli“, vzajemno prisegli bili, svojo ljubljeno deželo Tirolsko osvoboditi. Istega časa raznesel se je glas, da so na Brenerji strelci prijeli za orožje, Haspingerjev čas je prišel, on je prinesel to veselo vest v Briksen in je blagoslovil zavezo, katero so sklenili trije vrli možje, v imenu svete Marije device in ljubih varuhov tirolske dežele.“ Sedaj je poslal kapucinec v neki šuplini v Pasajerski dolini skritemu Hoferju gotovo poročilo, kaké misli so prebivalci po celi deželi in ta sedaj ni več čakal za trenotek, da ne bi udaril. Od nevidljivih rok, kljubu najbrižnejši pazljivosti neprijateljev, ki so se zelo trudili, da bi ulovili jim sovražnega krčmarja na „pesku“, za katerega so znali, da je zopet v deželi, kateremu pa niso mogli na nikakoršen način priti na sled, bil je od hiše do hiše, od vasi do vasi nošen poziv na orožje, ki se je glasil tako-le: „Pre-ljubeznjivi Tirolci, posebej zvestosrčni Pasajerci! Zavoljo Boga, vere in domovine hočemo se boriti — Vaše zvesto srce, Andrej Hofer, višji po-

veljnik pasajerski, sedaj kjer sem.“ Kje je bil, tega Tirolcem ni trebalo stoprav pozvedovati, to so že davno vedeli in da bo v tej uri, ko bo nevarnost najhuje pritisnila pri njih, njegovo skrivališče bilo je znano stotini in stotini, ali njega izdati ne bi nobeden izmed njih mogel. Kakor da bi bili osvobojeni težke môle, začeli so prosteje dihati vsi, mladi in stari, veliki in mali, ko je bil dal Hofer znamenje k zopetni ustaji in nobeden ni niti minuto premišljeval, da ne bi prinesel zveste puške, katero je vedel dobro skriti sokolskim očem Bavarcev in Francozov, krogelje so lili, smodnika in krogelj še ni v Tirolski nikoli manjkalo, znamenja šla so zopet v deželo, tistim, katerim so jih poznali, skrivnostna prikazen, duhovniki so blagoslovljali na odhod pripravljene čete. Prej nego so Francozi in Bavarci najmanje gibanje opazili, bil je pasajerski krčmar na „pesku“, general „Barbone“ (bradati), kakor so ga Italijani zavaljo njegove dolge brade imenovali, že zopet na čelu več tisoč orožencev iz Pasajera, zvestega Merana in Algunda, na klancu Jaufen, kjer se je z Speckbacherjem, s svojim zvestim „Jožkom“ združil. Od Ečave in Eisake prišla je Hoferju vest, da jih ne bo manjkalo na dan, ko se bo delal račun s tujimi usiljenci in oni so bili pod vodstvom svojega rudečega kapucinca „mož beseda“.

Dne 4. avgusta zgodaj se je podal oddelek sovražnika pod vodstvom generala Rouyera proti jugu. Bili so Saksonci in Bavarci, pešci, jezdec, imeli so tudi topove s seboj in so skupno šteli okrog 2000 mož. Imeli so nalogo, zbirajoče upornike na jugu razkropiti. Na čelu je korakal saksonski polk; tega je Lefebvre določil za nevarno podjetje, ker so bili saksonski vojaki pri Tirolcih še najbolj priljubljeni.

Rouyer je nedaleč od Maulsa proti jugu zadel na prve tirolske čete. Strelci pod poveljstvom Sebastijana Mayrhoferja so začeli prvi streljati; skrivali so se za plotovi in zasipi, toda pogumni Saksonci so jih kmalu potisnili nazaj. Še enkrat so se Tirolci za močnejšim nasipom uprli, a tudi tukaj so se morali umakniti. Sovražni vojaki so še nekaj časa mirno korakali naprej in gledali, kje bodo zopet zadeli na upornike. Toda groza in strah! Nad glavami je začelo ječati, škripati in grmeti. Z visoke stene je priletel velikanski nasip; pečine, kamenje, drevje in štori so pretrgali saksonsko četo, od vseh strani pa so iz nevidnih cevi padale kroglice na sovražnika, ki je z občudovanja vredno pogumnostjo drl naprej.

Z močno zredčenimi vrstami in v mnenju, da so najhuje prestali, šli so pogumni Saksonci dalje. Toda čuj! Nekaj je bilo slišati. Nad glavami se slišijo klici!

„Ali naj? — Ali še ne?“ glasilo se je na eni strani visoke soteske.

„Ne še! — Ne še!“ bil je odgovor od druge strani.

Kmalu potem pa se je slišalo:

„Zdaj pa le! — V božjem imenu! — Sproži!“

In zopet se je začelo gibati po gori in celi kamniti plazovi so drli na nesrečnega sovražnika. Črez malo časa je bilo vse mirno. Groza je preletela celo Tirolce in Mayrhofer je sam rekel: „Škoda, da niso bili Francozi, da so bili Saksonci!“ Prva polovica Saksoncev je bila pobita. V splošni zmešnjavi je Rouyer zapovedal, naj gre vojaštvo na desni breg Eisake, črez katero vodo je ravnotam še držal polpodrt most, da pride Saksoncem na pomoč. Vse je bilo zastoj. Od vseh strani so žvižgale krogelje in sovražniki so ležali mrtvi kakor snopi po tleh. Toda vedno so še sovražniki drli naprej, da bi dosegli most pri Oberau-u; bili so mu že celo blizu. Pa so zažgali s smolo polite vence in kmalu je bil most v plamenu. Pogumen jezdec se je še pognal na njega, a sredi mostu se je s konjem vred udril in padel v šumečo vodo, kjer je izginil.

Tirolci bi bili popolnoma pobili ves oddelek, ako bi ga ne bila deloma rešila huda nevihta. Med nevihto si je naredil za silo prehod

čez vodo. Noč ga je potem rešila daljnih napadov.

Še isto noč so šli poti na vse strani in dramili nove bojevnike, ter pripovedovali o strahovitem in krvavem boju. Na tisoče novih strelcev se je drugi dan pridružilo upornikom. Napadli so sovražnika znovič. Le malo ga je moglo pobegniti; vse druge so ali pobili, ali pa ujeli.

Še danes se soteska tamkaj imenuje „Saksonska soteska“ in v zadnjih letih jo označuje tudi preprost spomenik.

Maršal Lefebore postal je strašansko jezen, ko mu je prišla prva vest, da se je prokleta kmečko ljudstvo zopet osodilo boriti, zdelo se mu je, da je na svoj zadnji beg iz Inomosta čisto pozabil, in da mu je edina misel, da je od teh kmetov „bedasto“ njemu se ustavljati, ki je pokazal dovelj svojo moč v vojnah na Španskem. — „Kaj hočejo bedasti kmetje?“ psoval je še bahato dne 6. avgusta v Sterzingu, kjer so nekdam kmetje Bavarce pod polkovnikom Bärenklauom tako živo naklestili, „mislijo ti bedaki, da bodo se mogli protiviti moji moči?“ Bedasti kmetje, kakor jih je gospod maršal imenovati blagovolil, vedeli so dobro, kaj so hoteli! Gospoda maršala spoditi iz dežele, bila je misel in namera vrlih kmetov in oni niso prej mirovali, dokler ni bila njih volja izpol-

njena. Lefebore kanil je ustajo hitro zadušiti, napotil se je sam na čelu močne bavarske čete iz Inomosta proti sredini dežele. Svoje Francoze pustil je v Inomostu, za boj v tirolskih gorah jim ni jako bilo in niso tudi bili posebno za rabo, to so bili Bavarci posebno iz goratih krajev, kateri so kakor Tirolci, bili v gorah doma mnogo boljši, oni so bili trpežnejši, in jih je bilo tudi mnogo lažje oskrbovati nego mehkužne Francoze. Za dva dni kanil je maršal zopet biti v Inomostu, in on se o tem ni prevaril; že dne 11. avgusta bil je dancinški vojvoda, za kakoršnega je njega Napoleon naredil, zopet v Inomostu, kako? to bomo videli. Prvi, ki mu je pot nazaj v Inomost priporočil kot najpametneje, kar bi imel storiti, bil je naš stari znanec, kapucin Haspinger s svojo rudečo brado, katera mu je od tistega časa, kar je bil Inomost drugikrat vzel, vzrastla lepša, nego je bila poprej. Na Eisaki besnele so strašne bitke med maršalovimi četami in kmeti. Niti za korak niso se pomaknili junaki v lodnatih suknjah. Kjer jim ni narava sama dajala sredstev v roke, da bi zatrli neprijatelje, tam so si vrli kmetje pomagali z delom; preko prepada, krog katerega kraj bobnečega potoka Eisak drži cesta, naredili so umetni most iz kamenja, debel itd., ki so ga o pravem trenutku vzdignili in na od spodaj naskakajoče Bavarce spustili. Zmotano

krvavo krdelo valilo se je na cesti in kogar ni umorilo od zgoraj padajoče kamenje, temu so pomagale tirolske kroglice na oni svet. Vrli Haspinger, katerega je Speckbacher zvesto podpiral, je Bavarce močno pritiskal, in ko se je moral vsled premoči preko mosta na Oberau nazaj pomakniti, ga je dal zapaliti, da ga neprijatelj ni mogel brzo zasledovati, ali vendar ni mogel preprečiti, da se ne bi 800 Bavarcev postavilo v Oberau. To je bilo kapucincu baš prav; on je zasedoval malo vas Oberau, kjer je malo hiš, ter prisilil stlačene Bavarce pravilno, podati se na milost in nemilost. Dne 6. avgusta prišel je maršal v uniformi prostega vojaka, da ne bi tirolskih strelcev preveč opozarjal na svojo osebo, s svojo četo konjeniki in topničarji v Stercing, kjer so kmetje že bili pripravljeni na njegov sprejem. Pota bila so prekopana ali pregrajena, da vsled tega ni bilo možno po njih hoditi, vsi mostovi bili so porušeni, a popravljanje trebalo je preveč časa, za vsakim drevesom je počilo, vsak grm, vsak grmiček zdel se je oživiljen; z bregov, s skal pošiljali so kmetje svoje vedno dobro pogajajoče kroglice v maršalove vrste; on je moral po kratkem potovanji po tej poti nazaj preko Stercinga. Med tem prišel je tudi Hofer dne 7. avgusta po svoji navadni poti jaufenskega klanca s hrabrimi pasajerskimi strelci na pomoč in se je zedinil s Speckbacherjem. Sedaj je

maršal videl, da ste obe strani njegove čete v nevarnosti in je zastonj poskusil, rudečega kapucina premagati. Vsak korak naprej, ki so si ga čete morale danes s potoki krvi priboriti, morale so drugi dan zopet zapustiti. „Prokleta ta dežela,“ zakričal je maršal, kateremu je pretila osoda generala Bissona pri Wiltai, „niti na Španskem nisem kaj takega našel!“ Ja, „bedasti kmetje, ki so se hoteli protiviti njegovi moči,“ bili so tako drzni, da so dne 13. avgusta pod njihovimi izkušenimi vodjami, Hoferjem, Speckbacherjem in Haspingerjem z gore Isel napali maršalove čete, in sicer s tako silo in s tako dobrim uspehom, da Lefebore niti ni mislil, da bi mogli iti naprej. Ob 2. uri v jutro je Haspinger pel sv. mašo in blagoslovil Tirolce k bitvi za cesarja in domovino, a ob 6. uri začeli so napad, ki je bil stoprav ob 11. uri končan. V zdvojenji poganjal je maršal svoje čete proti višinam, katere so Bavarci zaseli, devetkrat je naskočil, vedno z enako slabim uspehom; pri njegovih četah, posebno pri topničarjih začelo je manjkati streliva; to prikazen pozdravili so kmetje z veselim ukanjem, njim ni manjkalo smodnika in krogelj; žene, starčki, otroci, dečki in deklice prinašali so jim vsega, ko so kroglje najbolj žvižgale, tudi okrepčala so dobivali Tirolci, med tem ko bi Bavarci, Saksi in Francozi v vročem solncu meseca avgusta skoro

onemogli. Pomanjkanje streliva, hrane in neizmerne zgube vojakov — ne manje kakor 1600 ranjencev prišlo je Tirolcem v roke — to je na večer dne 13. avgusta Lefeborea prepričalo, da more svojo rešitev edino še najti v povratku; proti 6. uri zvečer potegnil je svoje čete po malem nazaj proti Inomostu, iz katerega je šel svest si gotove zmage dne 6. avgusta.

Pobožni Hofer to videvši, je pokleknil in ž njim njegove čete; rudeči kapucin, črn od dima in smodnika, blagoslovil je klečeče, in pobožno z vročo zahvalo za današnjo zmago slišalo se je iz stotin in stotin ust vrlih Tirolcev: „Pozdravljena bodi Marija!“ Bili so ti pobožni molilci isti ljudje, kateri so se pred četrtr ure kakor divje zveri vrgli na vrste Bavorcev ter jih s kroglijami in kopiti mnogo pobili? Da, bili so isti ljudje. Bili so ljudje, katerim je surovo ravnanje potisnilo puško v roke, ljudje, kateri niso hoteli, da bi jih cesar Napoleon podaril kakor čedo krav, kateri se niso hoteli odtrgati od svoje stare vladne hiše, kateri so, ko je ležala Nemčija v največji sramoti in ponižnosti, dokazali strmeči Evropi, da, ako so tudi nemški knezi pred vsemožnim Bonaparteom v prah poklekovali, jeden nemški rod, nemški od pet do glave, ni bil pripraven, da bi kdo na njega položil nevredni jarem. O, ko bi knezi, ko bi drugi nemški rodovi takrat sle-

dili primeru hrabrih Tirolcev! koliko krvi, koliko béd in nevolj bi prihranila cela Evropa! Res je stari Blücher opominjal, rekši: „Bolje častna smrt nego robstvo,“ ali le malo jih je bilo, ki so ga poslušali. Tirolcem ni trebalo takih opominov, to je bilo s plamenim pismom zapisano v njihova srca, tedaj naklon vrlim, priprostim kmetom, oni so storili, kar so drugi zamudili.

Dne 15. avgusta prišel je krčmar na „pesku“ iz Pasajerja slavnostno v Inomost in veliko je bilo veselje vseh. Pri Wiltai, kjer so se Tirolci jedenkrat že tako hrabro borili, pel je veliko sv. mašo prelat Marko Egle pl. Wihtau v frančiškanski cerkvi in je obesil Hoferju, ki je klečal na blazini iz rudečega baržuna, njemu od cesarja Franca podarjeno zlato verižico in kolajno na prsi. Bilo je dne 4. oktobra, ko je že zopet bilo za Tirolsko zelo slabo. — Med tem časom pa, od 15. avgusta do 4. oktobra je pridni, vrli Andrej Hofer kot „višji poveljnik Tirolske“ zvesto vladal, in istina, ceneje ni še bila nobena vlada, ceneji nobeden namestnik, kakor takrat vrli krčmar na „pesku“. Hormayer, od katerega smo že večkrat slišali, govori o tem: „Kako brez vsakega primera izvrševal je Andrej svojo vladarsko dolžnost! Svoje vino si je dal z doma prinesiti, a v ostalem je on stal glede hrane deželo vsak dan 45 novčičev!“ Pomena vreden je razglas, katerega je dal Hofer 25. avgusta 1809, glasi se tako-le:

„Mnogi moji dobri sobojniki in branitelji dežele so se jezili, da ženske različnih stanov svoje prsi premalo ali s preredkim platnom pokrivajo in tem načinom dajejo povod grešnemu draženju, kar se mora zameriti Bogu in vsakemu kristjanu. Upa se, da se bodo poboljšale, ako hočejo, da bo Bog kazen od njih odvrnil, drugače bodo same sebi imele pripisati, ako bodo na neljubeznjivi način z blatom pokrite.“

Lepo in dobro ponašanje je on mnogo čislal, posebno na to je gledal, da so vsi imeli v časti običaje, ki jih je predpisovala njegova sveta vera. „Ste z menoj jedli, morete tudi z menoj moliti,“ rekel je navadno, ako so uradniki, kateri so v verskih rečeh imeli drugačne misli, hoteli se po jedi pri Hoferji navadnim molitvam, rožnemu vencu ali duhovni pesni odtegniti. V ostalem bilo je v njegovem gospodarstvu vse veselo, in kakor smo videli, po ceni.

Pasajerski strelci stražili so na stopnicah in na hodnikih. V njegovi sobi, kjer je sprejemal obiskovalce in prosilce, delal je Hofer s svojimi uradniki navadno oblečen, kmetje so prihajali in odhajali, kedaj in kakor so hoteli. Pri jedi, h kateri je „višji poveljnik Tirolske“ navadno tudi straže vabil, bilo je skoro vsigdar „kislo zelje s cmoki“; pelo se je, žvižgalo, kadilo in pilo Hoferjevo lastno vino, ki je bilo v velikem

sodu poleg postelje. Po končanem kosilu peli so navadno kako bojno pesem.

V upravo sodništva Hofer ni segal, kar je bilo pametno, njemu je bilo jasno, da on v rečeh, katerih ne umeje, nima kaj govoriti, nasprotno se je bolje ogledoval na druge vrste uprave, tako je na primer vse srebro, ki je bilo v li-varnici pri Brikslegu, skovati dal v peneznice, katere se še dandanes zelo čislajo. Penezi imajo kot udarek tirolskega orla in okoli njega je napis: „poknežena grofija Tirolska“. Žalibog bila je Hoferjeva delavnost le kratka, ni v vsem dalje trajala kakor šest tednov. Dne 14. oktobra bil je v istini sklenjen mir na Dunaju in tu se je zgodilo nekaj neverjetnega, Tirolsko, zvesto Tirolsko zapustil je nje lastni cesar, Tirolska je ostala bavarska. Prvi, ki je to izvedel, bil je Speckbacher. On je hotel ustajo proti ostudnim tujcem prenesti tudi na Solnogradsko, ali ni tam bil od ljudstva tako sprejet, kakor si je bil mislil. Pri Traunsteinu ga je neki višji bavarski častnik dal k sebi pozvati, to je bil polkovnik pl. Eppler, da bi se ž njim pogovarjal, obetal mu je denarja in visoke časti, ako bi zapustil zadeve v Tirolski in hotel stopiti v bavarsko službo. Bavarec bi si lahko prihranil ta trud, Speckbacher da bi izdal svojo domovino! Ali pri tej priložnosti bil je vrli mož tudi izvedel o nesrečnem miru in poslal takoj k Hoferju svojega sela, da bi mu

javil to nesrečo. Dva dni pozneje bil je Speckbacher napaden od Bavarcev, katerih je bilo precejšnje število, z veliko težavo se mu je posrečilo, ker je že bil Bavarcem v rokah, uiti in odbežati. Ž njim je bilo še kakih 80 mož. Žalibog ostal je njegov otrok, njegov ljubi Andrejček, v sili Bavarcev, ki so živega poslali v Monakovo, kjer ga je dal kralj v neki zavod. Bilo je hudo v Tirolski. Od juga in severa silil je neprijatelj zopet v deželo; Hofer, kateri je slišavši Speckbacherjevo poročilo nezaupno z glavo zmajal in rekel: „To ne more biti, to ni istina!“ je po nesreči, katera se je Speckbacherju prigodila pri Meleku, bil vendar do čistega prepričan, da je Tirolska zapuščena, in da je sedaj veljalo oteti, kar se je sploh moglo oteti. In res, ko bi Hofer ubogal svojega prijatelja Speckbacherja, ne bi Bavarci prišli zopet tako lahko v Inomost. Ali bodi si, da je Hofer zaupal sreči, katera mu je bila vsigdar pri njegovi ljubi gori Isel zvesta, da si je on zato izvolil ta prostor, da bi prišedše Bavarce sprejel po svoji navadi, bodi-si, da je preveč sledil svetu župnika Donaya iz Šlandersa, o katerem so mnogi trdili, da je on in nikdo drugi izdal Hoferja Francozom, ali to se ne da dokazati, dosti, Hofer na svojo nesrečo ni privolil v Speckbacherjev izvrstni nasvet. Speckbacher je želel poslužiti se starega poskušenegega sredstva; mostove po-

žgati, pota prekopati, ograje narediti in najprej bi se to moralo storiti pri mestecu Hall. Milenski hrib dal bi se z ograjami spremeniti v naravno trdnjavo, na mostu pri Voldernu hotel je Speckbacher sam dajati Bavarcem kruh iz Meleka, ali Hofer ni privolil v ta pametni načrt, kateri brez dvombe, ako bi Bavarcem za hrbtom storila črna vojska svojo dolžnost, vodil zopet do podaje, kakor pri Wiltai, ali pa k brzemu povratku. Hofer hotel se je biti na gori Isel. Korak za korakom bil je Speckbacher s svojimi hrabrimi strelec od premoči nazaj potisnen; dne 23. oktobra šli so Bavarci, seveda po precejšnjih zgubah, zopet v izpraznjeni Inomost. Ali Speckbacher ni izgubil poguma; on je izvedel, da jeden, kakih sto mož broječ, neprijateljski oddelek ide proti Rinnu in da se tam v njegovi hiši ne bo praznovalo, mu je bilo jasno. On je torej tekel s krdelom, katero je v naglici zbral, v Rinn in je baš prav prišel, da je Bavarce prepodil, ko so hoteli njegove svinje iz hlevov potegniti in klati. Dne 29. oktobra zapodil je celi bavarski bataljon na gori Kemm, pri kateri priložnosti je bil dvakrat ranjen, ker je šel presmelo med neprijatelje. Dne 1. novembra napali so Bavarci goro Isel in so že prišli do ograj, ko je Speckbacher s svojimi ljudmi prišel baš o pravem času in jih pregnal. Hofer, ne da se zamolčati, te dni ni kazal take hrabrosti

kakor poprej, njegov up na rešitev Tirolske bil je zelo pretresen vsled nekega lastnoročnega pisma nadvojvode Ivana avstrijskega, v katerem mu ta naznanja s kratkimi besedami, da je mir sklenjen in Hofer nima iz Dunaja nič več upati. — Kaj storiti? — Kolikorkrat je slišal pokati zveste tirolske puške, mu je vedno bilo zopet v mislih, da bi se slednjič vendar moglo obrniti na bolje, ali v trenutku moral se je iznebiti te nade, samo jedno je preostalo, namreč bojevanje popustiti in se podvreči. A komu? Bavarcem? Nikoli, raje umreti! Tako je vsled nasveta Donayevega, o katerem smo že slišali, odločil poslati dva poslanca v tabor podkralja Evgena, ki je bil v Beljaku, da bi ponudila podložnost Tirolske Franciji. Kako ostudni so morali biti Bavarci v Tirolski, kako so oni morali delati, da bi nemški rod imel raje tujca nego Nemca za vladarja! Ob istem času poslal je generalu Drouetu v Inomost pismo, v katerem mu je naznanil, da je straže po celi Tirolski nazaj poklical in jim ukazal vrniti se domov. Podpisal se je v tem pismu: „bivši višji poveljnik Tirolske.“ Resnica, da Hofer ta čas, kakor sam priznava, ni bil več višji poveljnik v Tirolski; vsa pisma, katera je od sedaj podpisoval, imajo sicer njegovo ime, ali pisal jih je duhovnik Donay, katerega je bil poslal Hofer z majorjem Siebererjem v Beljak. Podkralj, vitežka, vedno

na blagost sklonjena oseba, sprejel je poslanca na najbolji način, jima zagotovivši, da bo vse, kar mu je možno, storil, da izprosi tirolski deželi in njenim prebivalcem, katerih hrabrost je nad vse hvalil, popolnoma pomiloščenje in obljubil vodjam ustaje spraviti 24 potnih listkov, s katerim lahko vsak, ki misli, da ne more več bivati pod bavarsko vlado, more Tirolsko zapustiti in se obrniti, kamor ga je volja. Nalašč je podkralj želel, da bi se Hofer poslužil takega potnega lista in šel na Dunaj, kjer bi narodni tirolski junak moral biti gotovo sijajno sprejet. Plemeniti, vrli podkralj poznal je dovolj svojega očma Napoleona in njegovo korsiško naravo in je toraj mislil, da Hofer kljub obljubljenemu pomiloščenju ne bo nikoli več varen v Tirolski, žalibog Hofer ni poslušal tega dobrega nasveta. Ko sta prišla njegova poslanca nazaj iz Beljaka, poslal je Tirolcem ta-le, od Donaya sestavljeni razglas:

„Bratje! Proti Napoleonovi nepremagljivi moči se mi ne moremo bojevati. Od Avstrije čisto zapuščeni bi se predali sami neizmerni nevolji. Jaz vam od sedaj ne morem več zapovedovati kakor tudi ne morem jamčiti za daljno nesrečo in neizogibljiva pogorišča. Neka višja moč vodi Napoleonove korake — zmage in državni prevrati izhajajo iz nepremennljivih načrtov

božje previdnosti. Mi se ne smemo dalje temu protiviti. Nobeden pameten človek ne misli plavati po vodi. Mi se hočemo z udanostjo v božjo voljo daljne brambe iz neba, z bratovsko ljubeznijo in pospešno podvrženostjo Napoleonove velikodušnosti in njegove najvišje milosti vredne storiti. Vsled gotovih poročil je kraljevska bavarska vojska do Steinacha (kako daleč v gornji Inski dolini, ne vem), cesarska francoska vojska tudi že gotovo preko Botzena na planine Ritten in skoz Pustersko dolino prišla v treh oddelkih. Kakor tudi mene boli srce, da vam moram poslati ta razglas, tako se vendar čutim zelo potolaženega, da sem se s tem iznebil dolžnosti, h katere izpolnitvi mi je Njegova milost, knezoškof v Briksenu tudi opomnil. Vsled dane obljube njegove prevzvišenosti gospoda generala Ruske, nas bodo vojaki tem hitreje zapustili, čim hitreje se podvržemo.

Stercing, dné 8. novembra 1809.

Andrej Hofer.“

Ali, kakor se je že dostikrat kazalo v življenju, bil je Hofer še svojemu ljudstvu gospod, seveda tistemu, katero je bilo pametneje, ali ne nekim prenapetim kričačem in podpihovalcem, kateri so pod njim vodili manja krdela. Tu je

bil nek človek, z imenom Kolb, ki se je obnašal kakor zblaznel, ter je pozival vsakega proti zadnjim naporom onemoglih neprijateljev, preteč jim s smrtjo. Bilo bi smeha vredno, ko ne bi toliko vrlih in hrabrih Tirolcev stalo življenja, in ko ne bi kukavec pri prvem francoskem napadu na njegovo krdelo strahopetno in nečastno utekel ter pobegnil na avstrijsko zemljo. Njegovo krdelo se je branilo kakor levi, ko je ubogi revež prinesel v varnost svoj ničvredni život; pri Gaisi so naredili pregraje, od koder so vznemirovali francosko konjenišvo in peštvo, ali konečno morali so se vrniti proti Uttenheimu v Pusterski dolini nazaj, dosegli so pa vendar toliko s svojo silno hrabrostjo, da jim je francoski general obljubil ustaviti vsako neprijateljstvo, ako tudi oni obljubijo, da se bodo mirno razšli. To se je tudi zgodilo. Res so se branili, podpihani od ničvrednega Kolba, dne 6. novembra še razni oddelki Tirolcev pri in v špili kraj Mühlbacha pod Petrom Mayerjem v zdvojenju, napad za napadom so odbili, zastonj, premoč je bila prevelika. Škoda vsakega človeka, ki je bil žrtva Kolbovega neumnega poziva, naj se upor nadaljuje. Tudi doli v Ečavi branila so se nekatera krdela, seveda s takim uspehom, kakor ona v Pusterski dolini. Mesto Bozen palo je v roke neprijateljem in tako je bila tudi tukaj ustaja zatrta. Čete za četami valile so se v nesrečno

Tirolsko, ki je bila že čisto pri kraji. Med tem je sedel Hofer zelo žalosten, da je on zastonj branil ustajo, in da je toliko vrlih mož za nič padlo v Pasajerski dolini. Kakor so nekdam Judi pri vodah kraj Babilona sedeli in obžalovali minulo krasoto svoje domovine, tako je žaloval sedaj prej sila pogumni Hofer, dvoječ, da bi svoji dragi domovini mogel kaj pomoči. Je-li mislil na to, koliko tisoč vrlih strelcev vzdignilo se je na njegov poklic meseca majnika kakor jeden mož, in kako je bilo sedaj vse, vse izgubljeno?

Bilo je nekega večera, ko je sedel baš s svojim pomočnikom, ali kakor ga je on imenoval, pisarjem Dönningerjem v velikih skrbah v svoji sobi, ko so se vrata odprla in je prišel neki kmet, z obešeno puško preko rame, vstopil k Hoferju in položivši mu roko na ramo rekel: „No, kako je, Andrejček? Tri tisoč Francozov pride preko Jaufena. Kaj se naj ž njimi zgodi? Hočeš kaj storiti ali ne? In ako nočeš nič storiti, potem je moja puška tako dobra za-te, kakor za kega Francoza. Ti si začel, tudi končaj!“ Sedaj je skočil krčmar na „pesku“ kvišku, kakor da bi ga pičil sršen. On da bi ostavil svoje Pasajerce, ako so oni odločni, boriti se, svojo deželo Tirolsko zapustil, ako se ni sama zapustila? Ni morda bilo možno, da je vest o dunajskem miru konечно bilo samo rokovnjaštvo, in mogel bi tudi biti list nadvojvode Ivana kriv, in zakaj

ne bi on, ki je trikrat osvobodil svojo deželo neprijatelja, nje ne bi mogel tudi štirikrat osvoboditi? Njegove oči so se lesketale, ko je v nesrečni uri rekel svojemu pisarju: „Daj Dönninger, napravi razglas.“ On se tako-le glasi:

Ker so nastale neke zmešnjave, vsled katerih sem vam jaz podpisani ukazal odložiti orožje, kar je pa vse nastalo zbog nekih mož in sicer duhovnikov, o katerih sem si mislil, da so mi prijatelji, pa sem se o njih zmotil, vidim se kljub temu primoranega — ker niso hoteli ne mladi ne stari, da ne bi prijeli za orožje — vam, najljubljenejši sobratje, oznaniti, da je vse v celem Pasajeru na nogah in da so včeraj 14. novembra topli neprijatelja, kakor so hoteli. Vi vidite tedaj, da je vse pripravljeno — primite z nami za orožje — borite se z nami kot bratje, kajti ako se predamo neprijateljem, boste videli, da v 14 dneh ne bo v celi Tirolski mladih ljudi, da bodo konečno naše božje hiše, stariši in samostani kakor tudi naše vere uničeni in nam z neprijatelji vred pripravljena večna poguba. Borite se tedaj bratovsko po primeri drugih krajev, ne verujte nikomur, razun ako imate moj podpis in potem se hočem z vami bratovsko boriti in ne pozabiti, da sem vaš oče.

Pasajer na „pesku“, 15. novembra 1809.

To sem se zavezal, vam v kratkem oznaniti, ako se nečem sam predati kot žrtev mojim lastnim ljudem, kar bi tudi imeli vi upati od mojih ljudij, ako bi brezposelni bili in nič več pripravnj storiti za Boga in domovino. A še večja odgovornost in kazen čaka tistega, kateri bi delal ovire. Ker sem svoj pečat pozabil doma, je tukajšnji poslanec priča, da je to res moj lastnoročni podpis.

Vaš pravi Andrej Hofer na „pesku“
pri Pasajeru.

Hej, kako je sedaj vse šlo proti Francozom. General Ruska, ki je pridrl v Pasajersko dolino, bil je od kmetov v Meran nazaj potisnen in v mesto vržen in ono samo po noči z naskokom vzeto, pri Terlanu, pri Sv. Lenartu zmagali so Tirolci. Tukaj se je moralo podati 1200 mož, ali kaj je pomagalo? Premoč je bila prevelika! Bataljon za bataljonom, brigado za brigado poganjali so francoski generali, kateri so imeli najodločnejšo zapoved ustajo na vsak način zadušiti, preko Jaufena v Pasajersko dolino, in ko je 23. novembra general Barbon z novimi 5000 možmi šel preko Jaufena, takrat je izgubil najhrabreji, tudi Hofer pogum. Sedaj, to so pač res uvideli, bil bi daljni upor velika brezumnost, samo še beg mogel bi rešiti. Hofer se je vrnil

v svojo hišo. Top od strahu in groze bil je videti stoječ v gornjem poslopju svoje hiše, ko je šla sovražna četa za četo preko Jaufena. „So-li to morda sami Francozi?“ obrnil se je k Dönningerju, in ko je bila tema, je pridejal: „Pojdi pisar in ogleduj?“ Konju sta povezala kopita, ali že za kratek čas prišel je Dönninger nazaj, ne daleč proč naletel je na neprijateljske straže, in ko se na njihov klic ni oglasil, je nekdo nanj ustrelil, ali ga na srečo ni zadel. Sedaj ni bilo mogoče dalje časa v hiši ostati.

Z ženo in otrokom je pobegnil v neko staro zapuščeno bajto. Morali so iti po velikem snegu, spremljal jih je zvesti Dönninger, ali že drugi dan tekli so begunci dalje v Brandach. Tam je imel Hofer posestvo in tu je bil najprej v varnosti. Tudi ostali prebivalci od Sv. Lenarta so pobegnili, ali večina se jih je vrnila, ko so videli, da so se Francozi sedaj izjemno čedno obnašali, nazaj v njihove zapuščene hiše. Na nesrečo ni Hofer nič o tem zvedel, da je francoski višji poveljnik Baraguay d' Hilliers, dal svojo pošteno besedo, katera mu je obljubila sigurno spremstvo in ga pozval v Meran, da bi se z njim o tem posvetoval, kaj bi bilo potrebno, da bi se Tirolska popolnoma pomirila in da bi vsi prebivalci položili orožje.

Hofer uvidevši, da v Brandachu ne more dolgo ostati, šel je globlje v gore, ko je prej

še dal poslati Francozom pismo, da jih več neče vznemirjati, zajedno pa je nespametno pristavil, da si pridrži tri dni časa za premišljevanje glede njegovih daljnih odločkov. Ko bi on samo mesto tega za se in za svojo obitelj zahteval potni list v Avstrijo! Ako mu ga ne bi dali, bil bi mu pot za beg še vedno odprt; tako so pa morali Francozi, in to po pravici, misliti, da Hofer s svojimi obljubami, da jih ne bo več vznemirjeval, ne misli resno. Svojo ženo in deco poslal je v pastirsko bajto, ki je bila lastnina njegovega tasta. Nek zvest hlapec jih je tja spremljal. Čutil je, da njegova obitelj pri njem ni tako varna kakor tam gori, on sam je šel s svojim pobočnikom še globlje med gore v neko bajto. Bilo je ubožno stanovanje, v katerem je bivši „višji poveljnik Tirolske“ sedaj nekoliko tednov imel svoj dom; dve kopanji bili ste postelji, par panjev bilo je vse pohištvo, špranje sta z mahom zamašila.

Na veliko veselje našla sta ondi nekoliko nabitih pušek, tam je tudi bilo smodnika in krogelj, tako bi mogla saj odbiti nenadni napad. Živeža jima ni manjkalo, Hoferjev velik prijatelj „Pfandlerbauer“ pošiljal je z dvema zanesljivima hlapcema, česar sta potrebovala za življenje, v obili meri, in je povsod v dolini raznesel glas, da je gotovo izvedel, da je Hofer prišel srečno preko meje in da se mu na Dunaji že dolgo

dobro godi, med tem ko ga Francozi vedno še v Tirolski iščejo, seveda zastonj, kar je od njih prav bedasto. In da bi Hoferja zavaroval za vsak slučaj, da ga ne bi zasačila kaka francoska četa nenadoma, uravnal je vrli mož varovalno stražo. V Salthausu bili so štirje Tirolci noč in dan na straži, ki bi, ako bi se Francozi bližali, mu po stranski poti lahko navestili bližajočo se nevarnost. Tako je bival Hofer že več tednov v svoji samotni bajti in ker še do sedaj ni bil nikoli najmanje vznemirjen, je že mislil, da so Francozi nehali ga iskati. Ali vendar ni bilo tako. Nekdo, morebiti Donnay, je raznesel glas, da se Hofer vendar skriva na snežniku, in general La Fait odpravil se je takoj, da bi Hoferja vjel. S precejšno četo podal se je v megleni noči na pot, ali sedaj je prišla Hoferjevi obitelji, ki je, kakor vemo v oni pastirski bajti, naravnost na pomoč. Neke plazovine, ki so proti Francozom prihrumevši jih s seboj porabile, bile so vzrok, da so se Francozi takoj obrnili, ali Hoferjeva žena ni se čutila več sigurno in je bežala s svojimi otroki k svojemu možu. Zakaj Hofer, ko je bil zopet zjedinen s svojo obitelji, sedaj ni pobegnil, sedaj, ko je bil baš najprikladnejši trenotek, ker Francozi ne bi se gotovo več radi tako hitro spoznavali s plazovinami. On je ostal — na svojo nesrečo.

Dne 23. januarija l. 1810 bil je prišel nek Franc Raffel, pravi lopov, ki je kot tihotapec bil znan in za vse sposoben, morebiti po nekem svojih tihotapnih potov v bližino Hoferjeve bajte in ga je videl pred njo stati. Hofer, ko je videl, da je sedaj njegovo skrivališče najdeno, zaklinjal je Raffela pri vsem, kar mu je bilo sveto, da ga ne bi izdal in mu je stisnil dve križevači v roko, rekši: „Pij na moje zdravje.“ In ta Juda Iškariot, ki je že bil odločen Hoferja izdati Francozom, saj je bilo stavljenih na njegovo glavo 10.000 gld., vzel je od krčmarja na „pesku“ denarje, svečano obljubivši, da ne bo ničesar o tem povedal, kar je videl. Ako bi bil Hofer le malo premislil, moral bi si takoj, ko se je ta lopov oddaljil, reči, da temu ni verjeti in da je zanj in za njegove le hitri beg rešilen. Ali on je ostal v nesrečni zaslepljenosti. V noči 26. januarja plezal je oddelek francoske vojske po strminah k Hoferjevi bajti, stražarji v Salthausu so se iste noči na nesrečo opijanili. Ko je krčmar opazil Francoze, bilo je že prepozno Hoferja opomeniti. V jutru 27. januarija trkali so Francozi s puškami na bajtina vrata. Hofer je vedel, kaj to pomeni. Srčno stopivši v mrzlo noč je glasno vprašal: „Kdo govori nemški?“ „Jaz!“ odgovoril je stotnik. „Jaz sem Andrej Hofer in se vam predam, delajte z menoj, kar hočete, ali čuvajte mojo ženo in otroka,“ nadaljeval je

krčmar na „pesku“. To bi lahko baš tako dobro rekel tigru, uspeh bi ostal isti. Nečloveško so ravnali z ujetniki. Toplji so uboge ljudi, da je bila groza, celo Hoferjeva žena bila je zvezana in da bi še povečali svojo grozovitost, poskuble so te zveri, katere so tolikrat bežale pred generalom „Barbone“, ako so jih tudi težke izgube, katere jim je bil prouzročeval, razkačile, vendar ne bi smeli nikoli pozabiti, kako lepo je krčmar na „pesku“ vedno ravnal s svojimi ujetniki, te zveri rečemo mi, poskuble so ubogemu možu, ki ni imel nikake brambe, skoro vso njegovo lepo brado, da mu je tekla kri, dokler ni v hudem mrazu zmrznila.

Stanovitno sta pretrpela Hofer in Döninger to strašno ravnanje ž njima, ko sta pa videla, da so tudi s Hoferjevo ženo in z njegovim sinom baš tako grdo ravnali, kakor ž njima, hotelo je močnemu možu počiti srce. Osem tednov ležal je Hofer v svojem skrivališči, sedaj je moral iti v dolino — smrti nasproti — to je vedel, najprej v Meran. Francozi, kateri se radi imenujejo vitežki narod, bili so dosti brezsrčni, da so svoje ujetnike, med njimi ženo in otroka, kakor Bog ve kako veliko čudo vlekli z godbo po mestnih ulicah. Ali ako so s tem kanili, vzbuditi pozornost prebivalcev, jim se je to slabo posrečilo. Ko so ljudje jedva videli in prepoznali nesrečnike, be-

žali so vsi v svoje hiše in jih trdno zaklenili. Francozi ne bi smeli videti, kako grozna bolečina se je polastila Tirolcev, ko so to ugledali.

V Meranu bil je Hofer prvič zaslišan. On je odkrito priznal, da je ustajo načrtal in vodil, da je to storil na naročiti ukaz svojega cesarja Franca, tega mu ni mogel braniti nobeden človek, on je izvrševal do sklenjenega miru svojo dolžnost, in ako je po sklenjenem miru prijel še jedenkrat za orožje in se postavil Tirolcem na čelo, to ni bila njegova lastna svobodna volja, temveč njegovi rojaki so ga, preteč mu s smrtjo, k temu prisilili. Kakor najhujši zločinec, in to je tudi bil po misli Francozov, saj se je on sam predrznil protiviti mogočnemu cesarju Napoleonu — na nogah in rokah s težkimi verigami. Bil je pripeljan v Bozen, kjer se je moral ločiti od žene in otroka, katera sta kot nekrivca smela iti nazaj k svetemu Lenartu. Neizmerna je bila žalost žene in otroka, Hofer sam je bil zaveden, opominjal je oba, naj se udata v njuno usodo, on sam je že davno vedel, kaj je njega čakalo. Iz Bozena bil je z Dönningerjem v Mantovo pripeljan, kjer je bilo že mnogo ujetnikov zaprtih.

Od 5. do 19. februvarija bil je Hofer s svojim zvestim Dönningerjem, ki je vsled težavnega potovanja težko zbolel, vkup v eni kaseti (obok pod nasipom kake trdnjave, ki

mu niti bombe ne morejo škodovati); tega dne odvedli so Hoferja, da bi ga postavili pred bojni sod. Ta bojni sod bil je sramotna komedija, ker prvič ni bil prvi vzrok, ki so ga navajali, mero-dajen, Hofer ni, kakor se je trdilo, ustal proti Francozom, temveč proti Bavarcem, in potem, ko je 12. novembra 1809. leta prijel zopet za orožje, ni tega storil drage volje, temveč kakor je že v Meranu rekel, samo zbog tega, ker so mu njegovi lastni rojaki, ako bi se upiral, pretili s smrtjo. Ali kaj bi to moglo vse pomagati. Po-slanica cesarja Napoleona je ni pet ni šest boj-nemu sodu ukazala, Andreja Hoferja obsoditi na smrt in ga v 24 urah ustreliti. Ali na čast ne-katerim francoskim častnikom bodi rečeno, niso vsi poslušali tega ukaza, oni so zahtevali, da bi Hofer, kakor drugi ujetniki, bil dalje časa zaprt, žalibog so ostali v manjšini. V noči od 19. na 20. bil je Hofer obsojen na smrt, ob 11. uri moral bi umreti.

Hofer poslušal je obsodbo zavedno in mirno. On je prosil, da bi se mu dovolilo, svojemu ljubemu Dönningerju nekaj denarja in nekaj vrstic poslati, v katerih je prosil, naj vzame to malo, kar še ima in naj zanj moli. To se mu je dovolilo, nasprotno mu je bila prošnja, da bi še smel svoje, v ječi bivajoče rojake jedenkrat videti, naravnost odbita. Dönningerjevo zdvojenje, ko je sprejel Hoferjeve vrstice, bilo je brezmejno,

on si je pulil lase in neprestano kričal: „Pustite me ž njim umreti“. Med tem je Hofer svojemu svaku Pücklerju v Neumarktu pisal zadnje pismo, v katerem jemlje od žene in otrok in vseh njegovih ljubih slovo, in katero se končuje s temi ginljivo lepimi besedami: „Z Bogom, nečimurni svet, tako lahko se mi zdi umreti, da mi niso nikoli oči mokre, pisano ob 5. uri zjutraj in ob 11. grem s pomočjo vseh svetnikov k Bogu. Tvoj v življenju ljubljeni Hofer na „pesku“ v Pasajeru, v imenu volje Gospodove bom se jaz tudi podal na potovanje, z Bogom.“

Ob tri četrt na deset rožljalo je na hodniku pred Hoferjevo ječo orožje grenadirjev, ki so bili določeni ustreliti vrlega moža. Trdno in ravno, kakor se hrabri zmirom kaže, z rožami okinčenim razpelom v roki, stopil je mož iz dežele Tirolske, spremljan od svojega spovednika, prošta Manifestia, iz ječe. Stopivši pred njo, dal je proštu 500 bankovcev, proseč, naj to zadnjo svoto da njegovim ubogim ujetim rojakom in naj jim reče, da bi molili za mir njegove duše. Ko je Hofer korakal skoz „Porto Molino“, molili so mu ujetniki skoz omrežje razpete roke nasproti, tisti, ki so se smeli prosto gibati, so poklekneli in ga prosili plakaje blagoslova. Na nasipu „Porta Ceresa“ naredil je grenadirski bataljon četverokot, trdnih korakov stopil je Andrej Hofer v sredino, pozdravil na desno in levo vojake,

poklekniti ni hotel, tako si tudi ni dal oči zavezati. Zadnjo dvajsetico, katera je bila še kovana pod njegovo vlado, dal je vršitev vodečemu korporalu, „merite dobro“, je rekel k grenadirjem, še malo molil in s krepkim glasom, ko nekdanj na gori Isel, zapovedal je krčmar na „pesku“: „Ustrelite!“ — Ali na prvih 6 strelav je padel on samo na kolena, tudi drugih 6 strelav ni moglo usmrtiti sila krepkega moža, iz milosrčnosti nastavil mu je tisti korporal, kateremu je podaril dvajsetico, cev pred čelo, in je rešil nesrečnika daljne muke. „Kakor kristijanski junak šel je k smrti, kakor hrabri mučenec je umrl,“ omenjal je slavno o njem njegov spovednik.

Vojaki so nesli truplo na črno pregrnjenih nosilih v farno cerkev svetega Mihaela. Tukaj se je takoj brala maša zadušnica in nekateri so hoteli videti, da se je med mašo zmezil črni prt, s katerim je bilo truplo pokrito; pravi se, da je Hoferjevo življenje šele tukaj popolnoma ugasnilo.

Mrliča so z veliko tišino pokopali na vrtu župnika cerkve sv. Mihaela, Bianchija, kjer je bilo nekdanj pokopališče. Mramornata plošča je označevala grob slavnega tirolskega junaka; na plošči je bil napis v italijanskem jeziku.

Takšen je bil žalosten konec junaške ustaje na Tirolskem leta 1809, toda s smrtjo Andreja

Hofer še ni bila izrečena končna sodba zgodovine in svetovnega sodnika.

Pravi se, da je Hoferjeva smrt Napoleonu huje škodovala kakor deset izgubljenih bitk. To so pripoznavali celo Napoleonovi vojaki sami. „Tako velik Hofer ni bil nikdar, kakor na nasipu v Mantovi!“ piše zgodovina. Njegova kri, prelita s krvjo drugih pogumnih bojevnikov, je rodila dobro žetev. Nasilnost Napoleonova je vzbudila može, katerim se je posrečilo otresti toliko sovražen jarem francoskega cesarja. V tridnevni bitki pri Lipskem so leta 1815. Napoleona popolnoma premagali. In kakor je Hofer na svojem zadnjem potu prerokoval, tako se je tudi zgodilo. Preden je minila polovica desetletja, je bila Tirolska zopet avstrijska in bo ostala združena z našo monarhijo. Hofer je umrl kakor junak, umrl je zgodovinske smrti, Napoleon pa je izdihnil kot jetnik, zapuščen od sveta na otoku Sv. Helene.

Leta 1823, ko je Tirolska bila že davno avstrijska, bili so njegovi ostanki na ukaz cesarja Franca svečano v Inomost nazaj preneseni in v ondašnji dvorni cerkvi pokopani z veliko slovesnostjo. Udova dobila je od cesarja 3200 gld., da si je kupila imetje, katero je hrabri Speckbacher, kateri je s Haspingerjem po mnogih neizgovornih nevarnostih bil utekel na Avstrijsko, upravljal. Cesar je tudi Hoferjevi obitelji podelil

plemenščino. V dvorni cerkvi v Inomostu kaže dandanes krasni spomenik vsakemu, kje počiva junak svojega ljudstva. Njegov spomin in njegova dela živijo in bodo živela, dokler bodo še stali tirolski hribi; in dokler bijejo v dolinah poštena srca, zveni tudi k tožnemu glasu ceter pesem „Andreja Hoferja“.

Kako je truplo Andreja Hoferja dospelo v domačo zemljo?

Ko je bil leta 1823 prvi bataljon tirolskih lovcev iz neke italijanske posadke prestavljen v Trident, došel je ob tej priliki dne 8. januarija v Mantovo, da bi tu naslednji dan počival. Na večer onega dne so sedeli v neki gostilni odlični možje, častniki Edvard baron pl. Stirnbach, Ivan pl. Rumpelmayer, Aleksander kavalir de Rocqueville, nadporočnik Jožef pl. Schön in poročnik Jurij Hauger skupaj ter se v svojih razgovorih spominjali v trdnjavi Mantovi dne 20. februarja 1810 ustreljenega višjega poveljnika Tirolcev, Andreja Hoferja. Kot zvesti sinovi tirolske dežele, so ti častniki obžalovali, da še truplo velikega branitelja domovine ne počiva v domači zemlji. Kar šine enemu čast-

niku v glavo misel, vzeti telesne ostanke Hoferjeve s seboj v domovino, katera misel ugaljala je tudi njegovim navdušenim tovarišem. Na to pozovejo nekoliko s krampi in lopatami preskrbljenih vojakov ter se napotijo — bilo je že ob 10. uri zvečer — k župniku v trdnjavi, g. Antoniju Bianchin, na čegar vrtu bil je Andrej Hofer pokopan. Župnik se je iz početka upiral, konečno pa je vendar le pokazal častnikom mesto, kjer je bil naš junak pokopan in kjer se je nahajala mramornata plošča s sledečim napisom: „Qui giace la spolia del fu Andrea Hofer, detto General Barbone, Commandento supremo delle Milizie del Tirolo, fusilato in questa fortezza nel giorno 20. febbrajo, sepolto in questo luogo“ (Tukaj počiva truplo Andreja Hoferja, tako imenovanega generala Barbone, prvega poveljnika Tirolcev, ustreljenega v tej trdnjavi dne 20. februvarija 1810 in tukaj pokopanega). V navzočnosti že navedenih častnikov, nadzdravnika Murka, župnika Bianchija in moža, ki je ob svojem času kopal grob, odpro po noči vojaki grob, čegar prst je bila močno zmrzla; nadzdravnik Murko pobere ostanke ter jih zapre v novo škrinjo in župnik Bianchi napiše takoj spričevalo, da so telesni ostanki pravi.

To škrinjo s Hoferjevimi telesnimi ostanki vzeli so drugega dne pri odhodu vojaki s seboj

v Trident, kjer jih je bil nadzdravnik zložil skupaj v krsto, ki so mu jo častniki preskrbeli, na kar je bila z župnikovo listino vred odposlana okrožnemu uradu v Bozen. Ker je pa o tem dogodku dospelo poročilo že na Najvišje mesto, zapovedal je cesar Franc, da se naj telesni ostanki njegovega do smrti zvestega junaka ne pokopljejo v njegovem domačem kraju (na pesku pri Pasajerju), marveč naj se s primerno svečanostjo pokopljejo v dvorni cerkvi v Inomostu, v isti cerkvi, v kateri je Hofer pred 14. leti (dne 4. oktobra 1809) prejel kleče pred oltarjem veliko zlato svetinjo z verižico kot znamenje posebnega spoštovanja njegovega vladarja. Šest deželnih brambovcev iz 1809. leta je nosilo krsto, na kateri so ležali pokojnikov klobuk, sablja in zlata verižica s svetinjo. Hoferjeva soborilca Speckbacher in njegov pobočnik Sweth sta korakala tesno ob krsti, za njo najvišji državni in vojaški dostojanstveniki, med neštevilno množico naroda, ko se je spreved pomikal k cerkvi, kjer še sedaj velik kip iz granita na ploskorezbo ozaljšanem podnožju naznačuje mesto počitka.

Leta 1892, dne 28. septembra, so na gori Isel pri Inomostu v navzočnosti cesarja Franca Jožefa, nadvojvodov Karola Ludvika, Ludvika Viktorja in Jožefa Ferdinanda odkrili Hoferju spomenik iz rudečega granita v nadnaravni velikosti. (Glej podobo na prvi strani.)

Častniki tirolskega bataljona, ki so dali izkopati telesne ostanke Andreja Hoferja, so bili radi svojega samovoljnega in nezakonitega ravnanja prišli res v vojaško-sodno preiskavo, toda dvorni vojaški svetnik je izrekel nad njimi obsodbo, „da mora lastnik polka imenovanim častnikom njih ravnanje na vsak način oprostiti“.

Smrt Andreja Hoferja.

(Po Mosēnu poslovenjena.)

Ujet je zvesti Hofer,
Peljó ga v Mantovo,
Tam v Mantovi Francozi
Ga k smrti spremljajo;
Vsa bratska srca krvavé,
Osramoténa Nemška je,
In ž njo tirolska stran.

Iz ječe Andrej stopa
Z rokami zvezan'mi,
Možato, čvrsto hodi,
Se smrti ne boji;
Saj dostikrat jo videl je,
Ko kroglice so žvižgale
Čez vso tirolsko stran.

Ko mimo ječ koraka
Tam v trdni Mantovi,
So zvesti ga tovarši
Z rokam' pozdravljali;

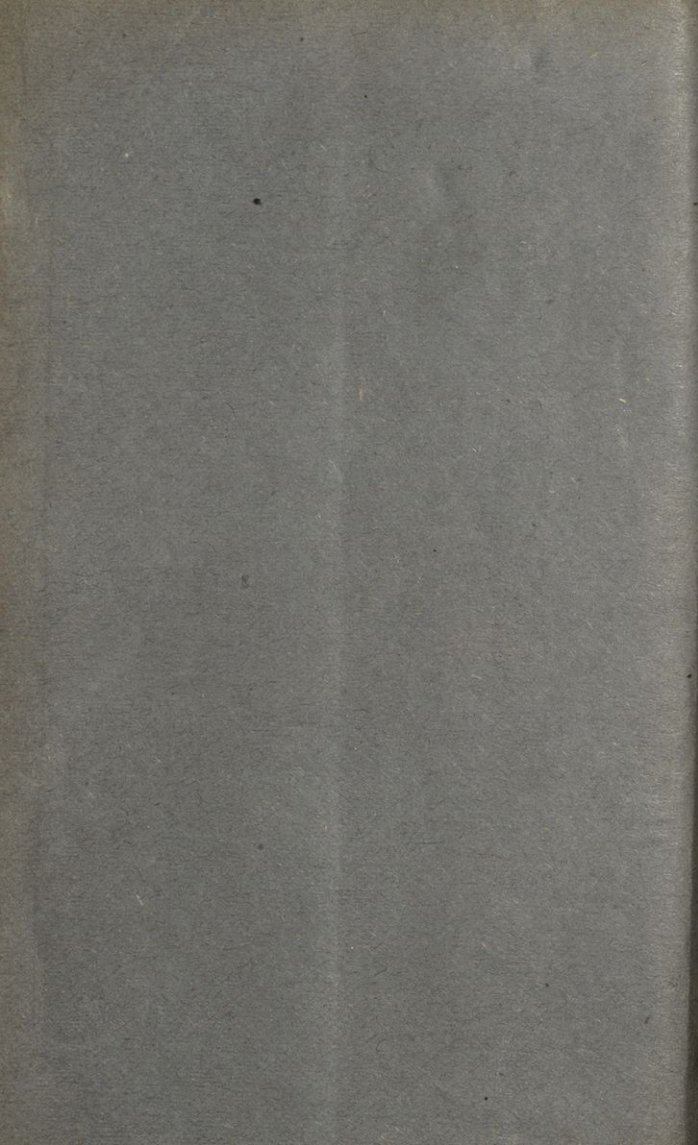
On reče jim: „Bog vas ohran',
Kraljestvo nemško je izdan',
In tud' tirolska stran!“

Še bobnarju, glej, boben
Mu neče prav zapet',
Ko skozi temna vrata
Je Hofer bil sprejet.
Pa Andrej sponam se smeji,
Ko sveča ravno tam stoji,
Tvoj mož, tirolska stran!

Velijo mu: „Poklekni!“
On reče: „Tega ne!
Stojé sem sabljo sukal,
In vmreti 'čem stoje;
Ko na obzidji tu stojim,
Cesarja Franca Bog poživ',
In ž njim tirolsko stran!“

Od rok železne spone
Odklene mu vojak,
In Andrej Hofer molil
Je tukaj zadnjikrat;
Potem zavpije: Zdaj pa le!
Sprožit'! — Oh, slabo streljate! —
Zdravstvuj tirolska stran!

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

COBISS

00000349646

